

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická Fakulta

Katedra teorie práva a právních dějin

Historie a vývoj československé advokacie

Autor: Ondřej Dunovský

Vedoucí práce: prof. PhDr. Marie Marečková, DrSc.

Olomouc 2008

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci Vývoj československé advokacie vypracoval pod vedením prof. PhDr. Marie Marečkové, DrSc. samostatně na základě vlastních zjištění a za použití pramenů uvedených v seznamu.
Nové Město nad Metují, 22. července 2009

.....
podpis

Obsah

Úvod.....	6
1 Vývoj advokacie do roku 1848.....	8
1.1 Advokacie v českých zemích do počátku 14. století.....	8
1.2 Advokacie v českých zemích od počátku 14. století do roku 1627.....	9
1.3 Advokacie v českých zemích v letech 1627 – 1781.....	11
1.4 Advokacie v českých zemích v letech 1781 – 1848.....	12
2 Advokacie v letech 1848 – 1918.....	13
2.1 Období let 1848 – 1868.....	13
2.1.1 Provizorní advokátský řád.....	13
2.1.2 Advokáti v politice.....	14
2.1.3 Nařízení o nakládání s pokoutníky z roku 1857.....	15
2.2 Období od roku 1868 do roku 1914.....	16
2.2.1 Advokátský řád z roku 1868.....	16
2.2.2 Advokátní komory.....	19
2.2.3 Počty advokátů v letech 1868 – 1914.....	20
2.2.4 Kárný statut.....	21
2.2.4.1 Částka první.....	21
2.2.4.2 Částka druhá.....	21
2.2.4.3 Kárné řízení.....	22
2.2.4.4 Kárné tresty.....	23
2.2.4.5 Opravné prostředky proti usnesení disciplinární rady.....	23
2.2.5 Advokátní tarif.....	24
2.2.6 Úřední roucho.....	25

2.2.7	Právo chudých.....	25
2.2.8	Publicita a reklama o službách advokátských v letech 1868 – 1914.....	27
2.2.9	Zákon o soudním řízení ve věcech občanských.....	28
2.2.10	Nadace.....	28
2.2.11	Advokátní spolky a časopisy.....	29
2.3	Období let 1914 – 1918.....	29
3	Prvorepubliková právní úprava.....	31
3.1	Období let 1918 – 1938.....	31
3.1.1	Zákon č. 83/1920 Sbírky zákonů a nařízení.....	31
3.1.2	Zákon č. 40/1922 Sbírky zákonů a nařízení.....	31
3.1.3	Ženy v advokacii.....	33
3.1.4	Novela z roku 1936.....	34
3.1.5	Advokátní tarif.....	34
3.1.6	Advokátní komory.....	35
3.1.7	Stálé delegace advokátních komor.....	36
3.1.8	Zákon č. 96/1868 Sb. z. a n. ve světle prvorepublikového výkladu.....	36
3.1.8.1	Publicita a reklama o advokacii v první republice.....	37
3.1.8.2	Povinnost mlčenlivosti.....	37
3.1.8.3	Palmární vztahy mezi advokáty a klienty.....	38
3.1.8.4	Kolegiální vztahy mezi advokáty.....	38
3.1.9	Disciplinární řízení v letech 1918 – 1938.....	38
3.1.10	Rozmístění advokátních kanceláří za první republiky.....	39
3.2	Advokáti jako prvorepublikoví ministři.....	39
4	Advokacie za Protektorátu Čechy a Morava.....	43
4.1	Období od září 1938 do března 1939.....	43

4.2 Období od března 1939 do května 1945.....	44
4.2.1 Právní předpisy z tohoto období.....	44
4.2.2 Činnost advokátních komor.....	45
4.2.3 Významní židovští advokáti.....	46
4.2.4 Spolek československých advokátů.....	46
5 Období od osvobození ČSR do roku 1948.....	48
5.1 Právní předpisy z let 1945 - 1948.....	48
5.2 Činnost advokátních komor.....	49
6 Období totality let 1948 – 1989.....	50
6.1 Zákon o advokacii z roku 1948.....	50
6.2 Zákon č. 114/1951 Sb.	51
6.3 Zákon o advokacii z roku 1975.....	52
7 Počátek moderní éry advokacie v letech 1990 – 1996.....	55
7.1 Zákon ČNR č. 128/1990 Sb. a zákon č. 209/1990 Sb.	55
Závěr.....	57
Literatura.....	60

Úvod

Dějiny advokacie jsou velice poutavou a obsáhlou oblastí národní historie, která dokáže zaujmout nejen osoby s tímto slavným povoláním spjaté, ale i laickou veřejnost. V porovnání s dějinami soudnictví, nebyla historie advokacie v českých zemích komplexně zpracována, a proto lze v minulosti advokátského povolání najít stále řadu „bílých míst“. Jednou z hlavních příčin je fakt, že literatura týkající se advokacie je jen velmi těžko přístupná a roztříštěná. Přesto jsem se za pomoci dostupných materiálů snažil ve své práci podat ucelený přehled klíčových událostí, které zásadně ovlivnily vývoj advokacie v Čechách a na Moravě, přičemž jsem se pokusil svojí práci „okořenit“ také nějakými zajímavostmi. Advokacie stejně jako jiné oblasti naší historie je úzce spjatá s politickými a sociálními změnami, které na našem území v průběhu staletí nastaly. Pro snadnější pochopení této materie proto považuji za důležité uvádět jednotlivá fakta týkající se advokacie do kontextu s těmito událostmi. Velice překvapivým bylo pro mě zjištění, že ne vždy byl advokát osobou disponující velkým jměním. V druhé polovině devatenáctého a první polovině dvacátého století byly dokonce zakládány pro podporu zchudlých advokátů a advokátních koncipientů různé nadace.

Ve svojí práci jsem kladl důraz především na stěžejní právní předpisy upravující advokacii, jelikož zejména na základě nich docházelo k důležitým změnám, a to jak v kladném, tak i záporném slova smyslu. Ruku v ruce s předpisy šlo i organizační uspořádání advokacie. Proto jsem značnou část své práce věnoval činnosti advokátních komor, především pak jejich orgánů, které vydávaly stavovské předpisy, sankcionovaly advokáty a advokátní koncipienty za jejich disciplinární prohřešky, nebo dokonce v některých obdobích určovaly počet advokátů.

Dále jsem se chtěl zabývat také některými významnými osobnostmi, které svojí činností pozvedly vážnost a popularitu advokátského stavu. Vzhledem k množství pramenů a úředních záznamů jsem se zaměřil na slavné české advokáty z 19. a 20. století, zejména pak na advokáty, kteří se v první republice uplatnili na ministerských postech.

Hlavní část své práce jsem věnoval období od poloviny 19. století do roku 1938. Tato etapa byla pro vývoj advokacie na našem území nejdůležitější. Právní předpisy z tohoto období mohou i v dnešní době posloužit jako vhodný zdroj inspirace pro zákonodárce. Advokáti se postupně stali nedílnou součástí veřejného života, aktivně se zapojovali do různých aktivit, jak literárních či časopiseckých, tak i politických.

Především mě zajímalo, jak se advokáti za první republiky zapojovali do procesu budování samostatného Československa.

Vzhledem k úpadku advokacie po komunistickém převratu jsem původně zamýšlel ukončit svojí práci právě v roce 1948, ale po nastudování několika dalších pramenů jsem uznal za nutné alespoň ve stručném popisu ukázat, „jak by advokacie vypadat neměla“.

Svojí práci končím v roce 1996, kdy byla v advokacii nastoupena moderní cesta trvající dodnes.

1 Vývoj advokacie do roku 1848

Advokacie má za sebou bohatou historii. Její počátky můžeme zaznamenat již ve starověkém Římě. Právě zde se postupně objevila potřeba právní pomoci od osob, jež se právem zabývaly výlučně. V Římě za republiky se udílení právní pomoci stalo povoláním zprvu čestným, později placeným. Lex Cincia z roku 204 před n. l. zakazoval brání úplat za právní pomoc. Tento zákon byl brzy poté zrušen usnesením povolujícím brání odměn do určitého maxima. Počínaje 3. století před n. l. již advokáti utvořili zvláštní stav, který začal být podrobován přísnému úřednímu dozoru. Po pádu Římské říše zkušenosti se zavedením advokacie převzalo církevní soudnictví. Zkrze kanonické právo pak postupně pronikaly tyto poznatky o advokacii do českých zemí.

Pro vývoj advokacie na našem území je typické, že nejprve existovala v podobě materiální a až následně jako advokacie formální. Výkon materiální advokacie spočíval zejména v udílení právních rad a v obhajobě třetích osob před soudem. Zpočátku byla tato činnost vykonávána prakticky kýmkoliv, později se již vyhranila určitá zvláštní skupina osob zabývající se advokací za odměnu. V tomto případě bylo lze považovat advokacii za zvláštní sociální jev. Charakteristickým rysem formální advokacie bylo stanovení specifických podmínek pro výkon advokátského povolání právní normou.

Kromě postupné přeměny advokacie materiální v advokacii formální, je pro nejstarší období dějin advokacie v českých zemích typické působení nečeských vlivů na domácí právo posilujících zmíněné trendy a postupné oslabování principu personality práva v souvislosti se vznikem a rozvojem formální advokacie.

V období feudalismu můžeme dějiny advokacie rozdělit do čtyř etap

- a) do počátku 14. století
- b) od počátku 14. století do r. 1627
- c) od r. 1627 do r. 1781
- d) od r. 1781 do r. 1848.

1.1 Advokacie v českých zemích do počátku 14. století

Počátky advokacie na našem území lze pro velmi omezené množství pramenů jen těžko stanovit. První zmínky o slovu „advocatus“ nalézáme až v období rozvinutého feudalismu v Listině Konráda III. z roku 1144, na základě které římský král Konrád III. vrátil olomouckému biskupovi Jindřichu Zdíkovi hrad Podivín a potvrdil mu tam právo razit veřejnou minci. Středověká latina však pojmem advocatus rozuměla úředníka se

soudní či správní pravomocí, nikoliv jen právního zástupce stran. V prameni *Cinfirmacio diplomatis de civitate Nova villa* z roku 1223 se mluví o „*Theoderico advocato*“. Podle Stanislava Balíka¹ rovněž i moravský diplomatář z roku 1225 nasvědčuje tomu, že již tehdy strany vystupovaly u soudu v doprovodu osob, jejichž úkolem bylo napomáhat při ochraně jejich zájmů. Z těchto pramenů však ještě nelze dovodit, že by se advokacie v tomto období stala zvláštním sociálním jevem.

Pro vývoj práva ve 14. století byla typická značná rozdílnost mezi zemským a městským právem. Zatímco šlechta takzvaně „nalézala“ právo, ve městech se více uplatňovaly cizí vlivy a recepce římského práva. Pro obě odvětví práva je však společná absence písemného zakotvení jakýchkoliv podmínek pro výkon advokátského povolání.

Česky psaná právní kniha *Práva zemská česká nejvyššího zemského sudího Ondřeje z Dubé* pokládá již advokátské povolání za běžný jev. Ondřej z Dubé považoval řečníky za velmi užitečné, především proto, že při tehdejších procesech bylo třeba přesně vymezit předmět žaloby, což bez znalosti přesných formulací bylo velmi obtížné. Vliv římského práva v právu městském je nejvíce patrný v právu horním. Horní zákoník Václava II. *Ius regale montanorum* z roku 1300, jehož autorem byl glosátor Gozzius z Orvieta, se již výslovně zmiňuje o advokátském povolání.

Největšího pokroku ve vývoji advokacie dosáhlo ve 14. století právo kanonické, které těžilo z tradice římského práva. Pod vlivem praktické potřeby byla v Čechách zavedena nařízením pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic z roku 1356 formální advokacie.

1.2 Advokacie v českých zemích od počátku 14. století do r. 1627

V tomto období se k nám z Itálie postupně začaly šířit humanistické myšlenky propagující svobodu myšlení oproštěnou od vlivů církve, což se pozitivně promítlo i do právního vývoje v českých zemích. V roce 1348 byla založena Karlova Univerzita, kde začala být vyučována tzv. učená práva (římské a kanonické právo), jejichž recepce vedla k romanizaci právního myšlení. Výrazně narostl počet soukromých sepsání práva.

V právní knize „*O právích země České knihy devatery*“ významného českého právního humanisty Viktorina Kornela ze Všehrd se můžeme dočíst o tzv. „řečnících“ a „pánech z lavic“. Řečník doprovázel stranu k soudu a tam ji radil a mluvil za ní. Jeho

¹ Balík, S.: *Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie*. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 1998, s. 20.

přednesy musely být stranou potvrzeny, aby měly procesní význam. Za Pána z lavic byl označován člen soudcovského sboru, jehož úkolem bylo obeznámit stranu s procesními formalitami. Soud byl povinen na žádost strany nebo jejího řečníka tohoto soudního poradce jí ze soudcovského sboru poskytnout. Později se tato instituce změnila ve formu zajištění právní pomoci chudým a potřebným.

Podle jiných pramenů kromě řečníka existoval i tzv. „poručník pře“, který naopak byl zástupcem a plnomocníkem strany, vykonávajícím právem vymezené úkoly namísto účastníka. Řečník nemohl být zároveň plnomocníkem a zástupcem a naopak.

Jedním z nejvýznamnějších sepsání práva své doby byl zákoník Pavla Kristiana Koldína „Práva městská království českého a markrabství moravského“ z roku 1579. Toto dílo završilo vývoj městského práva v Českých zemích. Poprvé v něm byly souvisle stanoveny podmínky pro výkon řečnického povolání. Koldínova Městská práva tak stanovila např. požadavek bezúhonnosti a dobré pověsti řečníka, vyloučení žen z povolání řečníka, povinnost řečníků, protistrany i svědků zachovávat úctu k soudu, zákaz protahování sporů a bránění smírnému vyřízení věci, zákaz hromadit převzaté věci tak, aby je nemohli svědomitě obstatat, odpovědnost za škodu způsobenou klientovi či zákaz podvojného zastoupení a podílové odměny.

Zemské právo se konečně dočkalo v roce 1500 jednotné kodifikace za vlády Vladislava II. Jagellonského vydáním Vladislavského zřízení zemského. Jeho obsah byl posléze ovlivněn Svatováclavskou smlouvou z r.1517. Další úpravy přinesly významnější změny v oblasti advokacie. V roce 1530 bylo vydáno zemské zřízení, které zavedlo zákaz podvojného zastoupení, zákaz podílové odměny, úpravu práva chudých a v neposlední řadě též stanovilo odměny řečníkům v oblasti zemského práva. Sněmovním usnesením z roku 1547 byla zavedena řečnická přísaha a zakázány tzv. jorgelty, což byly roční paušály. O rok později byl vymezen požadavek, aby zájemce o řečnické povolání dobře uměl právo. Přes uvedené úpravy nešvary zhoršující pověst řečnického povolání přetrvávaly, neboť chyběla podrobnější úprava.

Posledním pokusem v období stavovské monarchie zavést přísná pravidla jako předpoklad pro výkon řečnického povolání je usnesení generálního sněmu z roku 1615. Toto usnesení jmenovitě určilo 25 řečníků, kteří nadále bez dalšího směli pokračovat ve výkonu povolání, což fakticky znamenalo zavedení principu numerus clausus. Dále upravilo postup při přijímání dalších uchazečů, stanovilo tresty za neoprávněný výkon povolání, určilo stavovské povinnosti a zakotvilo pravidla pro určování odměn. Sněmovní usnesení z roku 1615 představuje první systematický advokátní řád na našem

území, a zároveň je konečným bodem vývoje advokacie podle staročeského národního práva.

1.3 Advokacie v českých zemích od roku 1627 do roku 1781

Podle Ilony Schelleové² v důsledku bělohorské porážky a poté vydání Obnoveného zřízení zemského roku 1627 nastalo období postupné unifikace práva ve všech habsburských zemích, vytváření jednotné správní a soudní soustavy a recepce zásad římsko-kanonického procesu. Tento proces byl potom završen za vlády Marie Terezie a Josefa II. Ačkoliv se to po vydání Obnoveného zřízení zemského zprvu nejevilo, směřoval vývoj k vytvoření formální advokacie.

Co se týče advokacie, znamenalo vydání Obnoveného zřízení zemského návrat ke stavu před usnesením generálního sněmu z roku 1615. Místo ústního procesu byl zaveden písemný, což mělo za následek, že řečnické povolání ztratilo svůj význam. Nadále však existovaly dvě formy poskytování právní pomoci. Řečníka vystřídal jednak prokurátor, to byl zástupce strany, který za stranu jako plnomocník podával spisy a činil jiné procesní úkony, jednak advokát, který tyto spisy sepisoval. Obě povolání mohla vykonávat jedna osoba, o čemž nám svědčí samotný text Obnoveného zřízení zemského, který zdůrazňoval, že „v tomto našem dědičném království Českém žádný rozdíl mezi advokátem a prokurátorem se nezachovával“.³ Formálně byla rozdílnost těchto povolání zakotvena až počátkem roku 1652 v Deklaratoriích, která stanovila, že advokátem může být jen osoba vysokoškolsky vzdělaná.

Dílní změny přinesly novely z poloviny 17. století. Nejprve byla zavedena přísaha a povinnost prokurátorů podepisovat spisy. Deklaratoria z r.1650 pak uzákonila povinné zastoupení a zakázala podepisovat podání sepsané jinými osobami. Významnou změnu znamenalo opětovné zavedení principu numerus clausus. Podle Stanislava Balíka⁴ mohli advokáti vystupovat pouze u toho soudu, u něhož vykonali přísahu. Jen v Praze byla učiněna výjimka v tom směru, že advokát, který složil přísahu u soudu jednoho pražského města, byl oprávněn vykonávat povolání u soudů všech pražských měst. Počet advokátů byl pevně stanoven. Tak například v pražských městech mohlo být podle

² Schelleová, I.: Organizace notářství, soudnictví a advokacie. Praha: Linde a.s., 1997, s. 353.

³ Balík, S.: Advokacie včera a dnes. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2000, s. 32.

⁴ Balík, S.: Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 1998, s. 23.

Stanislava Balíka⁵ připuštěno pouze 12 advokátů a 18 prokurátorů, v České dvorské kanceláři 12 advokátů a 6 prokurátorů, ve větších venkovských městech se počet připuštěných advokátů ustálil na 4, v menších na 3 advokátech.

V 18. století se už organizace advokacie příliš nezměnila. Bylo vydáno pouze několik dvorských dekretů, které nově upravily jednotlivé otázky. Za připomenutí stojí zejména uzákonění neslučitelnosti advokacie s jiným úřadem, právo soudu suspendovat advokáta či odejmout mu oprávnění k výkonu povolání a stanovení podmínky vysokoškolského právníckého vzdělání na veškeré advokáty.

1.4 Advokacie v českých zemích v letech 1781 – 1848

Osvícenský absolutismus Josefa II. přinesl do českých zemí reformy téměř ve všech oblastech právní úpravy. Nové kodifikace se dočkalo jak trestní tak i občanské právo. Středem zájmů dobových právníků se v posledním období před rokem 1848 staly podmínky přístupu k advokátskému povolání a otázka existence principu numerus clausus.

V roce 1781 byl vydán Josefinský soudní řád, který numerus clausus zrušil a nově také stanovil podmínky pro přijetí. Každý advokát musel mít doktorát práv, na venkově pak alespoň vysvědčení fakulty o znalosti práv, a po odbyté praxi musel vykonat zkoušku před apelačním soudem. Délka praxe nebyla stanovena, teprve v roce 1800 byl pro adepty advokacie předepsán bezvýjimečně doktorát práv a dvouletá praxe. Ke zkoušce měl být připuštěn každý způsobilý kandidát, přičemž nebyl brán ohled na jejich počet.

V roce 1802 bylo rozhodnuto, že s výjimkou milosti udělené panovníkem, se nebudou konat advokátní zkoušky. Tím fakticky došlo ke zmrazení počtu advokátů. Tento stav trval až do roku 1821, kdy byly přijaty předpisy zavádějící znovu numerus clausus.

⁵ Balík, S.: *Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie*. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 1998, s. 23.

2 Advokacie v letech 1848 – 1918

Toto sedmdesát let trvající období bylo pro dějiny advokacie na našem území snad nejdůležitějším. Díky politickému uvolnění a zvýšeným požadavkům společnosti se advokacie stala váženým a zároveň relativně svobodným a nezávislým povoláním.

2.1 Období let 1848 - 1868

2.1.1 Provizorní advokátní řád

Poměrně velkým zlomem ve vývoji advokacie bylo vydání tzv. provizorního advokátního řádu č. 364/1849 ř. z., který částečně reagoval na politické, ústavněprávní a jazykově-národnostní změny vyvolané revolučním rokem 1848. Ačkoliv byl tento zákon původně zamýšlen jako dočasná úprava advokacie, platil téměř dvacet let, resp. do 31. prosince 1868.

Oproti Josefínkému soudnímu řádu byl tento advokátní řád pokrokový v tom směru, že svěřil jistý díl samosprávy do rukou advokátních komor se statutem právnických osob, čímž byl položen základ stavovské samosprávy. V českých zemích tak vznikly advokátní komory v Praze, Brně a Opavě. Valná hromada jako hlavní orgán volila každoročně výbor a presidenta advokátní komory.

Do pravomocí těchto komor náleželo podávat dobrozdání ministru práv ke jmenování advokátů, podávat vrchnímu soudu vyjádření k suspendování nebo propuštění advokáta, volit zkušební komisaře k advokátním zkouškám, přezkoumávat odměny advokátů, dohlížet nad zachováváním cti a vážnosti stavu, podávat návrhy zákonů, přijímat vnitřní předpisy, zjišťovat příjmy a výdaje komory a kontrolovat k tomu náležející účty.

Stálý výbor komory v čele s presidentem komory konal vrchní dohled nad kandidáty advokacie působících v okrsku komory. Do jeho působnosti spadalo také jmenování bezplatného zástupce chudé strany a vydávání dobrozdání o jeho zproštění. Podle § 7 provizorního advokátního řádu vykonávali president a členové výboru svůj úřad bezplatně.

Jmenování nových advokátů již nepříslušelo Nejvyššímu soudu, nýbrž ministru práv. Ten tak činil po předchozím dobrozdání vrchního soudu zemského a příslušné advokátní komory. Podle Stanislava Balíka⁶ nebyl ministr práv formálně vázán určitým

⁶ Balík, S.: *Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie*. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 1998, s. 30.

počtem advokátů, nepřijetí do advokacie však bylo až do poslední chvíle účinnosti advokátního řádu neformální sankcí např. za protistátní politické názory či vystoupení. Podle § 10 advokátního řádu musel být každý kandidát rakouským státním občanem, dosáhnout plnoletosti, vést zachovalý způsob života, být bezúhonný a musel řádně vykonat advokátní zkoušku po předchozí praxi. Praxe byla předepsána buď u soudu, fiskálního úřadu či u advokáta. Její délka byla stanovena na tři léta po dosažení doktorátu práv nebo pět let bez ohledu na doktorát práv.

Pro doplnění provizorního advokátního řádu vydalo ministerstvo práv nařízení č. 328/1850 a č. 264/1854 ř. z., která podrobně upravila průběh advokátní zkoušky. Podle těchto předpisů se advokátní zkouška konala u vrchního soudu zemského před čtyřčlennou komisí, složenou z předsedy, dvou radů vrchního zemského soudu a advokáta jmenovaného komorou ze zvolených zkušebních komisařů. Zkouška měla dvě části, písemnou a ústní. Komise zkoušela především znalosti civilního a trestního práva, mimo to ale zkoumala i jiné vlastnosti kandidáta jako například, zda-li je důmyslný, zda dané věci opravdu rozumí či, zda-li je dobrým řečníkem. Po úspěšném vykonání zkoušky a složení přísahy u krajského soudu se mohl uchazeč o výkon advokacie zapsat do listiny advokátů vedené u příslušné advokátní komory, a teprve tím nabýval práva k výkonu advokátské činnosti. V této podobě přežila úprava advokátní zkoušky až do roku 1948.

2.1.2 Advokáti v politice

Podle Stanislava Balíka⁷ je pro dějiny advokacie v krátkém úseku revolučního roku 1848 a jeho doznívání typické, že advokáti, jakož i ostatní právníci včetně budoucích advokátů se aktivně zapojili i do politiky, čímž zvyšovali prestiž sobě i svému povolání. Advokáti tvořili neoddělitelnou součást českého národního hnutí a stáli u zrodu téměř všech významných dokumentů revoluce.

Známý advokát František Brauner (1810 – 1880) byl iniciátorem návrhu Prvé pražské petice, projednávané na shromáždění ve Svatováclavských lázních v březnu 1848. Na tomtéž shromáždění byl v dubnu zvolen do Výboru Pražského měšťanstva, který se záhy stal rozhodujícím revolučním mocenským orgánem a reprezentantem české politiky.

Dalším politicky činným advokátem byl Adolf Maria Pinkas, který byl autorem definitivního textu petice přijaté ve Svatováclavských lázních 14. března 1848. Poté se

⁷ Balík, S.: *Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie*. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 1998, s. 26.

stal členem delegace vyslané k císaři a následně byl rovněž zvolen do Národního výboru a říšského sněmu.

Advokát Josef Frič (1804 – 1867) působil na právnické fakultě Univerzity Karlovy, kde česky přednášel o soudním řízení. Postupně byl zvolen do Svatováclavského výboru, Národního výboru a do zemského sněmu.

Po vydání císařského patentu roku 1849, který zavedl řízení o tiskových přestupcích, se dostalo do konfliktu s tímto nařízením mnoho známých českých spisovatelů a osobností národního obrození. Jedním z nejslavnějších obžalovaných byl Karel Havlíček Borovský, stíhaný kvůli obsahu svých článků otištěných v časopise Slovan. Jeho právním zástupcem v tiskovém procesu před kutnohorskou porotou se stal právě JUDr. Frič a především jeho zásluhou byl Havlíček osvobozen. Díky tiskovým procesům se stal známým také pražský advokát Josef Stanislav Prácheňský. Spolu s Františkem Braunerem patřili do nejužšího okruhu spolupracovníků F.L.Riegra.

JUDr. Jan Lachnit byl absolventem olomoucké fakulty. V politice působil jako poslanec moravského zemského sněmu.

Advokáti se výrazně podíleli na založení Jednoty právnické v Praze v roce 1864. Jejím prvním starostou byl zvolen prof. JUDr. Antonín Randa, náměstkem již výše zmiňovaný JUDr. Josef Frič a jednatelem JUDr. Jan Kučera.

Mezi zakládajícími členy pražského spolku byl i pražský právník JUDr. Jan Nepomuk Kaňka. Kaňka byl jednou z nejvýznamnějších osobností české advokacie první poloviny 19. století. Během svého života se stal děkanem právnické fakulty a později rektorem. Osobně se s ním znalo mnoho kandidátů advokacie a později známých advokátů, kteří se již dočkali moderního advokátního řádu z roku 1868. V Kaňkově bývalém domě na Národní třídě v Praze dnes sídlí Česká advokátní komora.

2.1.3 Nařízení o nakládání s pokoutníky z r. 1857

V českých zemích byl v letech 1848 – 1868 počet advokátů velmi nízký. Do roku 1868 bylo v Čechách kolem 150 advokátů a na Moravě to bylo okolo 70 advokátů. Jen pro srovnání, v roce 2007 bylo v ČR kolem 7400 advokátů. Tento počet jistě nemohl pokrýt poptávku po právní pomoci, a tak není divu, že se právní pomoc snažily poskytovat osoby bez právnického vzdělání.

Na stoupající počet těchto osob reagovalo v době Bachova absolutismu ministerstvo spravedlnosti vydáním nařízení č. 114/1857 ř. z. o nakládání s pokoutníky. Podle tohoto nařízení byl za pokoutníka pokládán ten, kdo neoprávněně zastupoval nebo činil podání

za stranu ve sporných řízeních, ve kterých musela mít podle soudního řádu právního zástupce, a dále ten, kdo zhotovoval právní listiny nebo soudní podání ve věcech sporných i nesporných, ve kterých není obligatorně předepsán právní zástupce, přičemž nezáleželo, zda-li za úplatu či bezúplatně.

Vyšetřování a trestání pokoutnictví náleželo do rukou soudu, u něhož vystupoval nebo kterému byla předložena jím sepsaná listina nebo soudní podání. Tento soud mohl tomu, kdo byl shledán vinným pokoutnictvím, uložit pokutu od 5 do 20 zlatých, nebo dokonce vězení od 24 hodin do 6 týdnů.

2. 2 Období od roku 1868 do roku 1914

2.2.1 Advokátní řád z roku 1868

Advokátního řád z roku 1868 znamenal opravdový přelom ve vývoji advokacie. Ačkoliv byl ve své době vystaven mnoha kritickým připomínkám ze strany odborné praxe, zejména kvůli jeho značné mezerovitosti a místy značné kazuističnosti, stal se tento předpis na dlouhá desetiletí „základním kamenem“ moderní advokacie v českých zemích a později i v samostatném Československu. Iniciátorem návrhu nového advokátního řádu byl prezident vídeňské advokátní komory Eugen Megerle von Mühlfeld. Jeho vydání předcházely bohaté diskuse o tom, zda je advokacie úřadem či živností. Tato otázka nebyla jasně vyřešena a vlastně není vyřešena dodnes. Ani advokátní řád z roku 1868 nedefinoval advokacii přímo, z jeho dikcí však vyplývá, že advokacii nelze považovat ani za úřad, ani za pouhou živnost.

Advokátní řád v první řadě zrušil numerus clausus. Po jeho účinnosti byla advokacie přístupná třem skupinám osob. První skupinou byli advokáti, přijatí na základě částky V. advokátního řádu, tj. „pomíjejících ustanovení“, do druhé skupiny patřili řádní uchazeči splňující podmínky dané ustanovením § 1 – 5 adv. řádu a poslední skupinou byli mimořádní uchazeči podle ustanovení § 6 adv. řádu.

Do první skupiny dle §35 adv. řádu patřili ti advokáti, kteří vykonávali advokacii před 1. lednem 1869 na základě předchozí právní úpravy. §38 adv. řádu umožňoval notářům, kteří vykonali úspěšně advokátní zkoušku a měli za sebou nejméně sedmiletou praxi, včetně té, kterou konali jako notáři, vzdát se notářství a vstoupit do stavu advokátského. Pomíjející ustanovení dále obsahovala řadu úlev, týkající se praxe či zkoušky, jako například zrovnoprávnění zkoušky fiskální se zkouškou advokátní nebo možnost přechodného započtení notářské a soudní praxe kandidátům advokacie.

Pro výkon advokacie bylo zapotřebí splnění všech zákonných podmínek a zápis do listiny advokátů. Těmito podmínkami podle §1 adv. řádu bylo domovské právo k některé obci v zemích, zastoupených v říšské radě, „soběprávnost“, ukončené právnicko-politické studium a odbytí přísných zkoušek na některé univerzitě v těchto zemích a povýšení na doktora práv, vykonaná praxe a úspěšné složení advokátní zkoušky.

Délka praxe byla nově stanovena jako sedmiletá a počala běžet od chvíle, kdy bylo výboru advokátní komory doručeno oznámení kandidáta advokacie, že vstoupil do praxe u některého advokáta a prokázal, že splnil podmínky k připuštění do soudní praxe. Tato praxe zahrnovala jednoroční praxi civilní a trestní u některého sborového soudu, šestileté praktikum u některého soudu nebo advokáta, přičemž z těchto šesti let připadaly nejméně tři léta na praxi u advokáta. Za praxi u advokáta se považovala rovněž praxe u c. kr. prokuratury. Po uplynutí potřebné doby praktického cvičení a úspěšném odbytí advokátské zkoušky skládal kandidát advokacie přísahu u vrchního soudu. Pokud by nechtěl vrchní soud kandidáta připustit k přísaze, mohl se kandidát bránit podáním rekursu k Nejvyššímu soudu. Po vykonání přísahy kandidát podával žádost výboru advokátní komory, v jejímž okrsku bydlel, o zapsání do listiny advokátů. Výbor mohl odmítnout jeho požadavek jen ze zákonných důvodů. Pokud mu výbor zápis i přesto odepřel, mohl se odvolat k advokátské komoře, případně k Nejvyššímu soudu.

Velice problematickým bylo ustanovení § 6 adv. řádu umožňující přijetí do advokacie mimořádnou formou. Podle Stanislava Balíka⁸ se totiž advokátem mohl stát i ten, kdo byl po pět let hlasujícím radou u některého sborového soudu v tuzemsku, což mu nahrazovalo doktorát, praxi a advokátní zkoušku. Toto ustanovení bylo problémem ne proto, že by se takto dostali k výkonu advokacie osoby nedostatečně kvalifikované, ale spíše z toho důvodu, že dávalo možnost, aby soudní radové odcházející do služby mohli otevírat advokátní kanceláře na oko, aby tím zřídili volnou cestu k provozování advokacie synovi nebo začátečníkovi bez zákonité praxe. Ačkoliv k takovému obcházení zákona nedocházelo často, byl šestý paragraf po prvorepublikové novelizaci advokátního řádu zrušen.

Částka druhá advokátního řádu obsahovala ustanovení o právech a povinnostech advokátů. Povinnosti se dělily na povinnosti povolání a povinnosti stavu, přičemž advokátní řád řešil podrobněji pouze povinnosti povolání. Mezi povinnosti advokátského

⁸ Balík, S.: Česká advokacie ve světle právních předpisů z let 1868 – 1914 a jejich dobového výkladu. Právněhistorická studie, 1993, č. 33, s. 97 – 113.

povolání patřily zejména povinnost vést zastoupení podle zákona a proti každému pilně, věrně a svědomitě hájit právo své strany, povinnost zachovávat mlčenlivost o věcech jemu svěřených, povinnost převzít zastoupení chudé strany, byl-li advokát určen výborem advokátní komory, povinnost odmítnout zastoupení pro poměr k věci či odpůrci a naopak zákaz odmítnout zastoupení, byl-li jmenován soudem či kurátorem za zákonem stanovených podmínek, povinnost archivovat spisy po dobu pěti let od skončení zastoupení. V § 20 byla stanovena neslučitelnost advokátství s některými povoláními a veřejnými funkcemi. Advokát tak, s výjimkou pedagogické činnosti, nemohl pracovat zároveň jako státní úředník, nemohl provozovat notářství a také další zaměstnání, která by byla neslučitelná s vážností advokátského stavu. Povinnosti stavu byly stanoveny pouze rámcově. Odvíjeli se od interpretace obecně stanoveného pravidla zachovávat „bezelstností a poctivostí ve svém chování čest a vážnost stavu svého zachovávatí“.⁹

Advokát měl právo odmítnout zastoupení bez uvedení důvodu, dále právo na odměnu za zastoupení, právo dát straně výpověď a s tím související povinnost zastupovat ji ještě čtrnáct dní od dodání výpovědi, pokud to bylo zapotřebí k uhájení právních následků. Tato povinnost stíhala advokáta také při podání výpovědi klientem. Pro konkurenční boj bylo významné progresivní ustanovení §21 adv. řádu, dle kterého měl každý advokát právo stěhovat se v rámci působnosti jedné i více advokátních komor, pokud alespoň tři měsíce předem tuto skutečnost oznámil výboru komory, kde bydlí, a výboru komory, kam se chtěl přestěhovat.

Pod třetí částkou advokátního řádu se skrývala ustanovení o komoře advokátské a jejím výboru. Této problematice budu věnovat pozornost dále v samostatné kapitole.

Ustanovení částky čtvrté adv. řádu řešila otázku zániku práva vykonávat advokacii. Advokátní řád nestanovil horní věkovou hranici pro výkon advokacie. Důvodem pro zánik práva provozovat advokacii byla kromě smrti advokáta také ztráta způsobilosti, tj. pozbytí domovského práva či soběprávnosti, nebylo-li jí znovu nabyto. Zemřel-li advokát, výbor komory mu určil náměstka. Advokát také nemohl vykonávat advokacii po dobu, kdy vykonával činnost s advokací neslučitelnou (srov. výše) a když byl soudem odsouzen podle trestního zákona. §34 písm. d) upravoval institut vzdání se výkonu advokacie. Pokud by tak advokát učinil a později se chtěl k advokátství vrátit, nebylo třeba skládat opětovně přísahu, ani vykonávat znovu advokátní zkoušku a dokazovat

⁹ Balík, S.: Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 1998, s. 35.

praxi. Po jeho zpětném zapsání do listiny advokátské byl výbor komory povinen oznámit tuto skutečnost vrchnímu soudu zemskému, nejvyššímu soudu, ministerstvu práv a vyhlásit ji Vídeňskými i úředními novinami zemskými.

2.2.2 Advokátní komory

. Advokátní řád z roku 1868 zavedl stavovskou samosprávu, kterou svěřil do rukou advokátních komor. Po jeho vydání vznikly v českých zemích advokátní komory pro Čechy, Moravu a Slezsko se sídly v Praze, Brně a Opavě.

Ustanovení o advokátních komorách a jejich orgánech obsahovala částka třetí adv. řádu. Podle §22 advokátní komoru tvořili všichni advokáti zapsaní v listině advokátů. Orgány komory byly plné shromáždění (valná hromada), výbor komory, president a náměstek presidentův. V roce 1872 k nim přibyla ještě disciplinární rada.

Výbor komory byl výkonným orgánem. Tvořili jej prezident, jeho náměstek a členové, o jejichž počtu rozhodovala valná hromada. Výbor volila valná hromada na tříleté funkční období. Volby byly tajné a ke zvolení bylo zapotřebí nadpoloviční většiny hlasů přítomných advokátů. Konaly se ve dvou kolech. Pokud ani z druhého kola nevzešel kandidát, vzali se ti, kteří měli při druhé volbě nejvíce hlasů, do užší volby. V Čechách se ustálila tradice, že členové výboru byly povětšinou pražští advokáti. Příčinou bylo mj. i to, že se valné hromady neúčastnili advokáti z venkova, pro které byla doprava do hlavního města časově příliš náročná.

Do pravomocí výboru komory patřilo zejména vedení seznamu advokátů a kandidátů advokacie, výkon usnesení advokátní komory, správa ekonomických záležitostí a vybírání příspěvků, zastupování komory navenek, zřizování náměstka v případě úmrtí, nemoci či nepřítomnosti advokáta, povolování zástupců zdarma a svolávání řádné a mimořádné valné hromady. Výbor rozhodoval nadpoloviční většinou hlasů, přičemž byl usnášeníschopný, pokud byly přítomny alespoň dvě třetiny členů. Předsedovi příslušelo hlasovací právo jen při rovnosti hlasů.

Prezident, náměstek presidentův a členové výboru byli voleni výborem na tři léta. Pokud po skončení jejich volebního období nebyli ještě zvoleni jejich nástupci, byli povinni setrvat ve funkci až do konání nových voleb. Advokátní řád umožňoval opětovné zvolení. Jestliže však k němu došlo, znovuzvolení funkcionáři nebyli povinni jej přijmout. Podle Stanislava Balíka¹⁰ spočívala funkce prezidenta a jeho náměstka

¹⁰ Balík, S.: Česká advokacie ve světle právních předpisů z let 1868 – 1914 a jejich dobového výkladu. Právněhistorická studie, 1993, č. 33, s.97 – 113.

v předsedání komoře a výboru. Presidents advokátní komory v Čechách byli v letech 1869 – 1914 postupně Friedrich Wiener, Josef Tragy, František Dvorský a poté střídavě Friedrich Kaufmann jako representant německy mluvících advokátů a Eduard Koerner jako zástupce česky mluvících advokátů. V moravské advokátní komoře měli němečtí advokáti do roku 1910 převahu. Prezidenty byli Rudolf Ott, Rafael Ulrich, Carl Reissig, Friedrich Klöb, František Hodáč a Albert Löwenthal. Do čela Slezské advokátní komory byl opakovaně volen prezidentem Vilibald Müller.

Valná hromada byla nejvyšším orgánem komory, do jejíž působnosti bylo svěřeno rozhodování o zásadních otázkách a schvalování základních organizačních norem komory. Podle §27 k těmto pravomocím patřilo např. „vzdělávati svůj jednací řád a jednací řád výboru“, určování počtu členů výboru, volba výboru komory a zkoušejících komisařů k advokátním zkouškám, přijímání rozpočtu a dohled nad jeho plněním, vyměřování příspěvků členům. Valná hromada také mohla podávat návrhy zákonů, vyjadřovat se k navrhovaným zákonům nebo dávat připomínky k chodu soudnictví. Konala se jednou ročně. Mimořádně mohla být svolána výborem z jeho vlastní iniciativy nebo na základě žádosti alespoň pětiny členů komory. To se však nestávalo často.

2.2.3 Počty advokátů v letech 1868 - 1914

Po zrušení principu numerus clausus a celkovém uvolnění advokacie roku 1868 docházelo k postupnému nárůstu počtu advokátů v českých zemích.

Již k 1. lednu 1869 bývá uváděno 216 advokátů, z toho 66 v Praze, na Moravě působilo k tomuto datu 92 advokátů, z toho 25 v Brně. Pětadvacátého ledna téhož roku vykonalo u c. k. vrchního soudu zemského přísahu podle nového advokátního řádu patnáct nových advokátů a další konali přísahu 1. a 8. února. Koncem roku 1869 bylo již v Čechách 282 a v roce 1870 297 advokátů. O deset let později ke konci osmdesátých let 19. století bylo advokátů v českých zemích 513, což byl téměř dvojnásobek. V roce 1890 se jejich počet vyšplhal na 759 a na přelomu století již přesáhl tisícovku. Ke konci sledovaného období v roce 1914 bylo v českých zemích 1333 advokátů, z toho jich na Prahu připadalo 483.

Třetina českých advokátů si zřizovala svoji kancelář v Praze, která se řadila hned po Vídni do druhé tarifní třídy. Venkov byl proto logicky trochu opomíjen. Dokonce ještě v roce 1900 existovaly v českých zemích okresní města, kde nesídlil žádný advokát. Naopak se množili případy zřizování tzv. „filiálék“ advokátů ve městech, v nichž sami

nebydlí. Proti těmto případům bylo ostře zasahováno. Advokátu, který si takovou filiální kancelář zřídil, hrozila důtka a její zavření.

2.2.4 Kárný statut

S účinností od 1. dubna 1872 bylo disciplinárním statutem č. 40/1872 ř. z. zavedeno disciplinární řízení s advokáty, kteří by porušili povinnosti plynoucí z advokátského řádu. Na jeho základě přibyla k dosavadním orgánům advokátních komor disciplinární rada, do jejíž pravomoci bylo svěřeno ukládání pořádkových a disciplinárních trestů. Disciplinární statut byl členěn na pět částek.

2.2.4.1 Částka první

§ 1 svěřoval přednostní dohled nad advokáty advokátské komoře. Nejvyšší dohledací právo příslušelo ministrovi práv, který měl právo buď sám nebo prostřednictvím svého zástupce vykonávat dohled na jednotlivými řízeními. V případě, že shledal nějaké pochybení, mohl nařídit jeho nápravu, nebo dokonce disciplinární radu rozpustit.

Advokát, který porušil povinnosti svého povolání nebo se zachoval způsobem působícím újmu vážnosti advokátského stavu, byl nově podroben disciplinárnímu řízení před disciplinární radou.

§3 disc. Statutu vztahoval působnost tohoto zákona také na kandidáty advokacie. Ten kandidát, který by se dožadoval zapsání do advokátské listiny, ačkoliv mu v tom bránila zákonná překážka, byl též podroben disciplinárnímu řízení.

2.2.4.2 Částka druhá

V této části byla upraveno složení a pravomoc disciplinární rady. Tato rada čítala, při počtu členů advokátní komory méně než 50, sedm členů, při počtu 50 – 100 advokátů, 9 členů, a při počtu vyšším jak 100, 15 členů. V Čechách ji zprvu tvořilo 15 členů, později se jejich počet zvýšil na 22. Při radě byl ustanoven zástupce komory se substituty.

Prezident, členové a náhradníci rady byli voleni valnou hromadou advokátské komory na tři roky. Podle § 8 disc. statutu byl každý člen komory povinen přijmout prvou volbu do rady. Jelikož tyto funkce nebyly placené a pro větší časovou náročnost znamenaly mnohdy nepřímou i zmenšení výdělku, chtělo se stanovením této povinnosti předejít jejich častému odmítání. Při jejím porušení provinilci hrozila pokuta 20 – 100 zlatých ve

prospěch komorní kasy a dočasné zbavení aktivního i pasivního volebního práva v komoře.

Po dobu vyšetřování člena rady nebo jeho substituta pro spáchání disciplinárního přečinu nebo pro porušení trestního zákona nemohli tito vykonávat svoji funkci.

2.2.4.3 Kárné řízení

Kárné řízení bylo dvojinstanční. V prvním stupni byla příslušná disciplinární rada, ve druhém pak Nejvyšší soud. Řízení zahajovala disciplinární rada i bez návrhu z moci úřední, jakmile se o spáchání disc. přestupku některým advokátem resp. kandidátem advokacie dozvěděla z oznámení či stížnosti nebo to sama shledala. V případě, že by došlo k pozitivnímu sporu o příslušnost mezi dvěma komorami, měl o něm rozhodnout vrchní soud příp. nejvyšší soud, v jehož okrsku měly komory sídlo (§ 26 statutu). Podle § 24 disc. statutu zastupoval v řízení komoru její zástupce. V řízení měl právo kdykoliv si vyžádat spisy a nahlížet do nich. Obviněný si mohl zvolit obhájce (§ 23 statutu). Vyšetřování téhož advokáta pro stejný čin u soudu bránilo prošetřování u disciplinární komise, platila tedy zásada non bis in idem.

Poté co byl advokát obviněn, disciplinární rada nejprve provedla tzv. přípravné vyhledávání, aby zjistila, zda tu byl či nebyl důvod k vyšetřování. Pokud ano, následovalo ústní přelíčení formou neveřejného zasedání za eventuální přítomnosti tří důvěrníků obviněného a s jeho přivolením i členů komory (§ 34 statutu). Jeden člen rady byl vždy pověřen funkcí zapisovatele. Tento měl za úkol sepsat protokol o ústním přelíčení, který musel obsahovat jména členů disciplinární rady, zástupce komory, obviněného, jeho obhájce a vylíčení podstatných částí hlavního líčení.

Přelíčení začínalo vystoupením referenta, který vylíčil skutkový stav případu, potom následoval výslech obviněného a svědků, čtení protokolů a jiných listinných důkazů. Ke slovu se poté dostal zástupce komory, který vznesl své návrhy. Nakonec obviněný a jeho obhájce přednesli své závěrečné řeči ve smluveném pořadí. Pokud rada shledala nutnost provedení dalších důkazů, muselo se konat další sezení. Pokud nikoliv, vynesla rada nález, kterým mohla obviněného viny zprostit nebo jej uznat vinným. K usnesení bylo zapotřebí nadpoloviční většiny hlasů. Jeho obsahem muselo být obligatorně vylíčení povinnosti, jež obviněný porušil, výrok o trestu a výrok o náhradě nákladů disciplinárního řízení. Ve lhůtě osmi dnů od vyhlášení nálezu byla rada povinna jej i s odůvodněním doručit advokátu, který v řízení vystupoval jako svědek, zástupci komory a příslušnému vrchnímu státnímu zástupci.

2.2.4.4 Kárné tresty

Paragraf dvanáct disciplinárního statutu stanovil výčet disciplinárních trestů, které mohly být uloženy disc. radou v případě, že byl advokát shledán vinným. Nejmírnější sankcí byla písemná důtka. Dále mohla být, dle uvážení rady, udělena peněžitá pokuta až do výše tří set zlatých, připadající do pokladnice chudých obce, v níž obviněný advokát bydlel, později i do jakéhosi sociálního fondu i eventuálně pro blaho stavu. Pro vážnější porušení povinností mohla rada obviněnému pozastavit advokátství, v případě advokátského kandidáta prodloužit praxi, na dobu maximálně jednoho roku. V krajním případě mohl být obviněný vymazán ze seznamu advokátského.

Horní hranice peněžitě pokuty byla čl. II zákona č. 223/1906 ř. z. dána částkou 3000 K. Podle Stanislava Balíka¹¹ výmaz ze seznamu advokátského přicházel v úvahu zejména tehdy, jestliže si někdo vyloudil zápis do listiny advokátů, ačkoliv nesplňoval podmínky, nebo když provozoval advokacii, přestože mu její výkon byl pozastaven (§ 13 statutu).

Každý disciplinární trest byl po právní moci nálezů zapisován do zvláštního rejstříku. Počínaje rokem 1911 začaly advokátní komory vést na základě nařízení ministra práv č. 223/1910 ř. z. výkazy činnosti v disciplinárních věcech. O pozastavení provozování advokacie a o výmazu ze seznamu advokátů musel být neprodleně informován vrchní soud a ministerstvo práv.

Statut upravoval poměrně detailně i výkon rozhodnutí. Pro případ obnovy řízení se subsidiárně aplikoval civilní řád soudní (§ 59 statutu), další podrobnosti stanovil jednací řád disciplinární rady.

2.2.4.5 Opravné prostředky proti rozhodnutí disciplinární rady

Opravné prostředky byly souhrnně upraveny v částce čtvrté disciplinárního statutu. Byly jimi odvolání a stížnost.

Odvolání směřovalo proti nálezům rady. Aktivně legitimován k jeho podání byl obviněný, zástupce komory a vrchní státní zástupce, a to v osmidenní lhůtě od doručení nálezů. Odvolání mělo přímo ze zákona suspenzivní účinek. Příslušným k jeho projednání a rozhodnutí o něm byl Nejvyšší soud rozhodující ve speciálním devítičlenném senátu.

¹¹ Balík, S.: Česká advokacie ve světle právních předpisů z let 1868 – 1914 a jejich dobového výkladu. Právněhistorická studie, 1993, č. 33, s. 97 – 113.

Proti ostatním rozhodnutím disciplinární rady byla přípustná stížnost. Kromě osob oprávněných k podání odvolání ji mohla podat také osoba, která byla disciplinárním přečinem obviněného zkrácena na svých právech. Suspenzivní účinek byl vyloučen. Orgánem příslušným k projednání stížnosti byl rovněž Nejvyšší soud.

2.2.5 Advokátní tarif

Sazby odměny advokáta byly upraveny až v roce 1890 zákonem č. 58/1890 ř. z. Časová prodleva mezi přijetím advokátního řádu z r. 1868 a advokátního tarifu byla způsobena kupodivu nejen vinou advokacie. Dle dostupných informací se totiž ukazuje, že iniciativa k přijetí tarifu vycházela spíš z jejích řad a že naopak v Čechách např. vrátil vrchní soud zemský výboru komory návrh tarifu dne 5. listopadu 1877 pod č. 30076 s odůvodněním, že „vrchní soud neshledává čeho naříditi o tomto předloženém tarifu“.¹² Nicméně již před vydáním tarifu byly vydávány ceníky právních služeb jako například v roce 1873 advokátní komora ve Stanislavi vydala ceník pro advokáty svého okrsku.

Advokátní tarif byl pokládán za subsidiární, což bylo vyjádřeno v § 1 větou: „Tímto tarifem není dotčeno právo volné úmluvy a soudcovo právo, zkoumati potřebu a účelnost jednotlivých výkonů.“ Jeho aplikace byla stanovena jak na vztah klienta a advokáta tak i na určení výše přisudku nákladů řízení.

Tarif se lišil podle místa, kde advokát provozoval advokacii. Byly zavedeny tři tarifní třídy, od roku 1897 po vydání civilního řádu soudního a exekučního řádu krátce čtyři a pak opět tři třídy. V nejlépe oceňované třídě byla Vídeň a místa ve vídeňském policejním okrese. Do druhé byla řazena Praha, Brno, Lvov, Krakov, Štýrský Hradec a Terst a od roku 1897 i lázeňská města Karlovy Vary a Mariánské Lázně. Třetí třída pak platila pro všechna ostatní místa.

Formy odměny poskytované advokátu v zásadě tři. Těmi byly pracovní honorář, cestovné a poplatky za vzdálení, např. stravné, poplatek za nocleh, za ztrátu času, a manipulační poplatky. Podle Stanislava Balíka¹³ byl v některých položkách činěn rozdíl mezi odměnou advokátovi, kandidátu advokacie či zřízenci. Markantní to bylo např. u cestovného, kde advokát měl např. nárok na I. třídu na železnici, kandidát na II. a zřízenec na III. třídu.

¹² Balík, S.: Česká advokacie ve světle právních předpisů z let 1868 – 1914 a jejich dobového výkladu. Právněhistorická studie, 1993, č. 33, s. 97 – 113.

¹³ Balík, S.: Česká advokacie ve světle právních předpisů z let 1868 – 1914 a jejich dobového výkladu. Právněhistorická studie, 1993, č. 33, s. 97 – 113.

Výše sazeb byla stanovena v sazebnících tvořících přílohu právního předpisu. Částka rozhodná pro použití určité tarifní sazby se počítala podle hodnoty hlavního nároku ve sporném řízení a ve vykonávacím řízení dle hodnoty předmětu, jehož se výkon týkal. Ačkoliv odměny nebyly stanoveny nízké, ne vždy dával výdělek advokátům a jejich rodinám celoživotní jistoty. Nepřímým nám o tom svědčí ustanovení článku pátého zákona č. 223/1906 ř. z., podle něhož pořádkové tresty a peněžité pokuty uložené podle řečeného disciplinárního statutu měly být využity na podporu nezaviněně v nouzi upadlých advokátů, advokátních kandidátů nebo chudých vdov a sirotcích po advokátech a advokátních kandidátech. Pro zchudlé advokáty vznikaly i nejrůznější podpůrné fondy.

2.2.6 Úřední roucho

V dnešní době hojně diskutovaná problematika nošení úředního roucha či talár nebyla v českých zemích v minulosti jevem zcela neznámým. V roce 1904 vydalo ministerstvo práv nařízení, jímž se dovolilo advokátům, kandidátům advokacie a obhájcům nositi roucho úřední. Toto právo jim příslušelo při úkonech, při kterých soudcovští úředníci a úředníci státních zastupitelstev podle nařízení č. 187/1897 ř. z. byli povinni nosit roucho úřední. Nutno doplnit, že k těmto úkonům patřilo zastupování v civilních a obhajoba v trestních věcech před soudem rozhodujícím a úkon braní do přísahy.

Úřední roucho se skládalo z černého taláru a baretu. Talár musel sahát až ke kotníkům. Jako doplněk k němu se nosil nákrčník z černé lesklé hedvábné látky na způsob mašle s pravoúhelnými konci a bílá košile. Baret se měl dáti na hlavu při vynášení rozsudku nebo když se bral někdo do přísahy.

Nařízení č. 187/1904 ř. z. zůstalo v platnosti v našich zemích i po rozpadu Rakouska-Uherska, zrušeno bylo až v roce 1948.

2.2.7 Právo chudých

Přijetí právní úpravy poskytování právních služeb osobám, které si takové služby nemohly obstarat samy, bylo v období let 1868 – 1914 mezi veřejností vítanou a potřebnou novinkou. O nutnosti přijetí institutu práva chudých nám svědčí několik dobových statistických údajů. Prvním byl počet negramotných lidí. Ještě v roce 1900 bylo dle soudobých údajů v Čechách 1 160 658 analfabetů neznajících ani číst, ani psát. Druhým důležitým údaj se týkal jazykové otázky. Tak například v roce 1880 bylo

v Českých zemích 62,79 % Čechů, 37,17 % Němců a 0,04 % ostatních. V typickém českém okrese se čeština a němčina používala souběžně, jinak tomu ale bylo v příhraničních oblastech, jako např. v Chebu, kde dokonce chebský okresní soud zamítal česky psané žaloby. Třetím nezanedbatelným údajem bylo složení obyvatelstva dle profesí. Jestliže v roce 1857 potenciální klientelu advokátů a notářů činilo mj. jenom 19 688 obchodníků z celkového počtu 4 705 525 obyvatel Čech, pak v roce 1900 bylo z 6 318 697 přítomných osob v Čechách 3 225 923 v nějakém povolání činných. A pokud k tomu všemu přičteme absenci manudukční povinnosti soudu a rozsáhlost tehdejšího právního řádu, lze shrnout, že soudit se bylo opravdu velmi obtížné.

Právo na „zástupce zdarma“ bylo zakotveno již v advokátském řádu z roku 1868, konkrétně v jeho paragrafu desátém. Podrobněji však právo chudých upravil až civilní řád soudní č. 113/1885 ř. z. Obecně lze říci, že okruh věcí, v nichž strana musela být obligatorně zastoupena advokátem, byl mnohem širší než dnes a zahrnoval nejen tradiční oblast trestní obhajoby, ale též většinu věcí v civilním řízení.

Právo chudých podle civilního řádu soudního zahrnovalo kromě bezplatného zastupování také osvobození od kolků a státních poplatků, osvobození od povinnosti složit jistotu za náklady řízení a „dočasné osvobození zapraviti poplatky vyslaných soudcovských úředníků a sluhů, poplatky vykonávajících orgánů, svědků a znalců, náklady na soudní opisy protokolů a příloh a rubrik, náklady na potřebné vyhlášky a konečně potřebné hotové výdaje, které učinili zákonní zástupcové procesním soudem zřízení neb advokát nebo zástupce chudé strany daný“.¹⁴ Dle § 64 odst. 5 c. ř. s. byly hotové výdaje „zástupci zdarma“ zálohově placeny ze státní pokladny.

Dosáhnout povolení práva chudých nebylo zřejmě jednoduchou záležitostí, čímž se chtělo předejít neoprávněným požadavkům a neúměrnému zatěžování advokátů. Podle § 63 c. ř. s. měl možnost domoci se práva chudých ten, „kdo by bez zkrácení nuzné výživy, potřebné pro sebe a svou rodinu, nemohl zapraviti náklady na vedení rozepře.“ Cizincům mohlo být dopráno jen pod podmínkou reciprocity.

Žádost bylo lze učinit písemně nebo do protokolu u příslušného soudu prvního stupně. Její součástí muselo být obligatorně vysvědčení o majetkových poměrech strany, které obsahovalo údaje o příjmu a označení osob závislých výživou na žadateli. Obecní představenstvo obce, v níž žadatel bydlel, nebo zeměpanský okresní politický úřad muselo ve vysvědčení výslovně potvrdit, že žadatel nemůže uhradit náklady sporu.

¹⁴ Balík, S.: Podíl advokátů v Čechách na výkonu práva chudých v letech 1869-1914. Bulletin advokacie, 1997, č. 10, s. 53 – 65.

Procesní soud pak rozhodl, zda žadateli vyhoví či nikoliv. Pokud ano, výbor komory určil ze seznamu konkrétního advokáta.

Pro trestní řízení bylo právo chudých upraveno trestním řádu soudním č. 119/1873 ř. z. Na rozdíl od dnes platné právní úpravy bylo rozlišováno mezi zázemím obhájce ex offio a samotného práva chudých. Podle § 41 t. ř. s. tak na jedné straně např. pro hlavní přelíčení před soudem byl zřízen obžalovanému obhájce ex offio, nechtěl-li si ho sám vzít, na druhé straně, odůvodňovaly-li to poměry žalovaného, mu na jeho žádost ustanovil soud zástupce chudých. V prvním případě bylo postupováno dle § 10 advokátního řádu a obhajoba byla placena.

2.2.8 Publicita a reklama o službách advokátských v letech 1868 – 1914

Reklama byla ve druhé polovině 19. století v advokacii zakázána. Nebyla sice výslovně upravena žádným právním předpisem, nicméně podle Stanislava Balíka¹⁵ ustanovení § 10 advokátského řádu z roku 1868, dle něhož „advokát vůbec povinen jest, bezelstností a poctivostí ve svém chování čest a vážnost stavu svého zachovávat,“ velmi široce umožňovalo orgánům advokátních komor regulovat danou oblast jak stavovskými předpisy, tak disciplinární judikaturou. V praxi se to pak projevovalo na jedné straně snahou jednotlivých advokátů upozornit na sebe za účelem získání klientely, na straně druhé pak snahou stavovských orgánů tomuto jednání zamezit.

Z dobových pramenů lze dovozovat, že někteří advokáti provozovali reklamu způsoby opravdu nedůstojnými. Jako příklad lze uvést případ z roku 1886, kdy disciplinární rada Advokátní komory v Království českém shledala vinným nejmenovaného advokáta z porušování vážnosti advokátského stavu tím, že ohlašoval jarmarečnými tištěnými plakáty otevření své kanceláře. Jiní advokáti se na sebe snažili upozornit skrze články v tištěných časopisech. Tak například Alfréd Hrdlička, v 80. letech 19. století známý a vyhledávaný obhájce v trestních věcech, jako zástupce deníku Národní politika a jejích redaktorů, velmi často a okatě komentoval svoje vystoupení u soudu v těchto novinách formulacemi, že „zastal se vřele svého klienta“ či „pronesl důmyslnou obhajovací řeč“ atp.

Advokátní komory na popsaná chování samozřejmě reagovaly. Stanislav Balík ve svém článku Publicita a reklama o službách advokáta a její formy vybral úryvek z oběžníku č. 985 z 26. dubna 1902 rozeslaného Advokátní komorou v Království českém,

¹⁵ Balík, S. – Fiedlerová, M.: Publicita a reklama o službách advokáta a její formy. Bulletin advokacie, 2000, č. 4, s. 39 – 44.

ve kterém se psalo: „ Ježto se množí případy z praxe, že kolegové patrně sami opatřují sobě zasílání případů z praxe a jiných zpráv do časopisu ve snaze po reklamě a ve zjevném úmyslu, aby sobě klientelu zjednávali, vidí se výbor za nucena upozorniti, že taková soutěž poškozuje vážnost stavu. Výbor jest si dobře vědom významu veřejnosti pro konání práva a jest dalek úmyslu omezovati podporu, jaké se tiskem dostává talentu, musí se však vysloviti proti tomu, aby kolegové dávali si do veřejných listů referáty a zprávy, které sloužiti mají reklamě a jimiž má býti jednotlivcům nadháněna praxe.“¹⁶

2.2.9 Zákon o soudním řízení ve věcech občanských

Zákon o soudních rozepřích vydaný 1. srpna 1895 patřil k důležitým předpisům tohoto období a přinesl několik změn týkajících se advokacie. Jeho ustanovení zasáhla v tomto z českých zemí jen Čechy, poněvadž na Moravě nabyl účinnosti až v roce 1938. Tento zákon zúžil okruh sporů s povinným zastoupením advokátem a soudcům dával nově možnost ukládat advokátům pokuty až do výše jednoho sta zlatých či případně ohlašovat nevhodné chování advokáta disciplinární radě komise.

2.2.10 Nadace

Jak již bylo naznačeno výše, ne vždy a ne všude dosahovaly příjmy advokátů takové výše, aby zajistily advokátu a jeho rodině živobytí. Proto byly zakládány různé nadace na podporu chudých advokátů. Asi nejvýznamnější byla nadace založená vdovou po významném českém advokátovi, hudebníkovi a hudebním skladateli, mecenáši a velkostatkáři J. N. Kaňkovi Vilemínou Aptovou – Kaňkovou. Tato žena ve své závěti ze dne 24.5.1895 založila Nadaci dr. Kaňky pro podporu „ctihodných chudých advokátů, kteří vykonávali povolání své v království Českém, jakož i pro chudé vdovy a chudé sirotky takových advokátů“.¹⁷ Do jejího jmění vložila dům čp. 118 v Praze – Novém Městě, který dnes slouží jako sídlo České advokátní komory.

K dalším známým nadacím patřila například nadace Terezie Eichové, zřízená 20. června 1887, nadace Jany Erbanové na podporu vdov a sirotek, založené testamentem ze dne 24. 11. 1891 či nadace JUDr. Zikmunda Steina, zřízené 3. 12. 1914.

¹⁶ Balík, S. – Fiedlerová, M.: Publicita a reklama o službách advokáta a její formy. Bulletin advokacie, 2000, č. 4, s. 39 – 44.

¹⁷ Balík, S.: Advokacie včera a dnes. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2000, s. 62

2.2.11 Advokátní spolky a časopisy

Přijetím advokátského řádu se advokacie otevřela širšímu okruhu uchazečů, což zákonitě vedlo k postupnému zvyšování jejich počtů. Tímto uvolňováním se utvářela živná půda pro zakládání advokátních spolků a vydávání různých časopisů a encyklopedií.

Z časopisů stojí za zmínku především časopis Právník, jehož první číslo vyšlo 8. dubna 1861. Jeho zakladatelem byl Rudolf kníže Thurn-Taxis, Jan Jeřábek a Karel Jaromír Erben. I když tito nebyli v té době zapsáni v seznamu advokátů, stal se tento odborný časopis záhy pro advokáty i kandidáty advokacie vítanou publikační platformou. V letech 1861 – 1914 se podle Stanislava Balíka¹⁸ postupně v redakci Právníka střídali advokáti s univerzitními učiteli. Z řad advokátů to byli Jakub Škarda, Jan Kučera, Karel Bürgel, Tomáš Černý, pozdější vynikající znalec správního práva a univerzitní profesor Jiří Pražák, Jan Heller či Emanuel Tilsch.

V roce 1865 byl, pod záštitou takových osobností jako Františka Palackého, Jana Nepomuka Kaňky či komorního prezidenta Josefa Tragyho, založen advokátní spolek Jednota právnická. Tento spolek se stal faktickou redakční radou časopisu Právník a zároveň místem pro rozvíjení teoretických a pedagogických schopností budoucích učitelů právnické fakulty. Po rozdělení pražské Karlo-Ferdinandovi univerzity na českou a německou část v roce 1882 přešli na českou právnickou fakultu ti nejlepší z Jednoty právnické. Pro moravské advokáty byla o čtvrt století později v Brně zřízena Právnická jednota moravská. Zájmy českých koncipientů hájila Jednota českých kandidátů advokacie se sídlem v Praze, pro moravské kandidáty advokacie působila od roku 1912 Moravskoslezská jednota českých kandidátů advokacie.

K dalším významným spolkům patřil Spolek českých advokátů se sídlem v Praze založený v roce 1897. Od roku 1898 počal vydávat Časopis českých advokátů, později přejmenovaný na Právnické rozhledy. Moravské advokáty sdružoval od roku 1906 Spolek českých advokátů v Brně.

2.3 Období let 1914 – 1918

Ještě před vypuknutím války dne 25. července 1914 došlo k uzavření říšské rady.. Tímto krokem dostala vláda v čele s císařem volnou ruku k provádění veškerých mimořádných opatření ihned po vyhlášení války. Vláda toho využívala především

¹⁸ Balík, S.: K podílu advokátů na prohlubování úrovně právního vědomí v Čechách v letech 1848 – 1914. Bulletin advokacie, 1994, č. 2, s. 53 – 65.

k vydávání četných nařízení, v důsledku nichž byla postupně ochromena justice i advokacie.

Záhy po vypuknutí války byla zastavena činnost porotních soudů. Brzy poté císař vydal nařízení, podle kterého bylo civilní obyvatelstvo, v případě spáchání politických zločinů nebo vedení války, nadále podřízeno vojenským soudům. Pro řízení před vojenskými soudy nabyl platnosti nový vojenský trestní řád. Obhájci v těchto řízeních mohli být pouze advokáti zapsaní v seznamu vojenských obhájců.

Mezi nejvýznamnější české obhájce této doby patřili JUDr. Hynek Bulín, který se proslavil především úspěšnou obhajobou Petra Bezruče vyšetřovaného pro velezradu, dále Hynek Trapl, Peregrin Fiša, Ludvík Hanf, Vítězslav Randula nebo Jaroslav Seidl.

Na sílící protirakouskou náladu v době první světové války v českých zemích vojenská diktatura tvrdě reagovala. Byly pronásledovány i ty nejmalichernější náznaky českého státoprávního vzdoru. Široce byla zaváděna poštovní i tisková cenzura. Ještě před počátkem války ministerstvo vnitra suspendovalo základní občanská práva zakotvená v ústavním zákoně č. 142/1867, což bylo hojně využíváno k vydávání zákazů tištění časopisů a k rozpouštění spolků. Terčem soudních persekucí byli jak obyčejní lidé, tak političtí představitelé českého národa. Do českých dějin se zapsal především vídeňský proces s Aloisem Rašínem a Karlem Kramářem, kteří byli souzeni pro zločin velezrady. Ačkoliv byli oba zastoupeni vynikajícím advokátem JUDr. Eduardem Koernerem, který byl mj. dlouholetým presidentem české advokátní komory, byli oba odsouzeni k trestu smrti. Popravě unikli jen díky milosti udělené v roce 1917 císařem Karlem I.

.

3 Prvorepubliková právní úprava

Pomineme-li mezidobí I. Světové války, vstoupila česká advokacie do této etapy, navazujíc plynule na svůj předchozí vývoj v Předlitavsku. Podle ustanovení čl. 2. zákona ze dne 28. října 1918 o zřízení samostatného státu československého č. 11/1918 Sbírky zákonů a nařízení státu československého „veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti“. Právní předpisy vztahující se k advokacii přijaté v tomto období sice svým množstvím předčily předpisy z let 1868 – 1914, ale na druhou stranu provedly ve většině případů jen dílčí změny, ve snaze přizpůsobit právní úpravu novým poměrům. Ze základních předpisů byl nejdříve aktualizovaným v roce 1919 advokátní tarif, třikrát v letech 1920, 1922 a 1936 byl měněn či doplňován advokátský řád z roku 1868. Téměř nedotčen zůstal disciplinární řád z roku 1872, který byl novelizován nepatrně až v r. 1936. Lze konstatovat, že vzhledem k mnohem důležitějším úkolům nového státu, zůstala advokacie v této etapě zcela stranou zájmu legislativy. Mnohem větší pozornost byla věnována interpretaci dosavadních předpisů.

3.1 Období let 1918 – 1938

3.1.1 Zákon číslo 83/1920 Sb. z. a n. o prozatímní úpravě advokacie

Tato první novela advokátského řádu přinesla jen dílčí doplnění reagující na rozpad Rakouska – Uherska a vznik nástupnických států. Tento zákon umožňoval advokátům a kandidátům advokacie na dobu jednoho roku po vstupu v platnost volné přesídlení z území, v němž platil rakouský advokátní řád do území, v němž platil advokátní řád uherský a naopak. Podle § 2 tohoto zákona měla advokátní zkouška, vykonaná v jednom obvodu, platnost i pro druhé území. Advokáti české národnosti, kteří měli do počátku působnosti novely sídlo mimo území nově vzniklého československého státu, si nadále museli před zápisem do seznamu vedeného Advokátní komorou v Čechách kromě obvyklých náležitostí vyžádat též svolení ministra spravedlnosti.

3.1.2 Zákon číslo 40/1922 sbírky zákonů a nařízení

Zákon ze dne 31.1. 1922 byl nejvýznamnější ze tří prvorepublikových novel advokátského řádu. Přinesl změny zejména v oblasti přístupu k výkonu advokacie.

V §1 tohoto zákona byly upraveny podmínky zápisu do seznamu advokátů tak, aby vyhovovaly vzniku nového státu i zkušenostem s aplikací advokátského řádu. V ustanovení § 2 bylo nově negativně vymezeno, kdo advokacie nemůže dosáhnout.

Přínosem byla především skutečnost, že zařazením tohoto paragrafu byla vyloučena situace, že by např. někomu, kdo byl soudcem, nemohl být odepřen zápis do listiny zápis do listiny advokátské, ačkoliv by zároveň právo provozovat advokacii pominulo splnění některých z podmínek § 34 advokátského řádu. Další změnou bylo upřesnění podmínek tak, že advokacie nemohl dosáhnout uchazeč, odsouzený právoplatným rozsudkem trestního soudu nikoliv za jakýkoliv trestný čin, ale pouze za čin, pro který nastala ztráta volebního práva do obcí, po dobu této ztráty. Dále nemohl být podle Stanislava Balíka¹⁹ do seznamu advokátů zapsán ten, kdo upadl v konkurs nebo na jehož žádost se provádělo řízení vyrovnávací, pokud toto řízení běželo, jakož i ten, kdo „svým jednáním stal se důvěry nehodným“. Zajímavostí jistě bylo, že §2 citovaného zákona výslovně povolil slučitelnost výkonu advokacie s výkonem placeného státního úřadu ministra, což umožňovalo advokátům se aktivně zapojovat do prvorepublikového politického dění.

Paragraf pět citovaného zákona nově upravil praxi kandidátů advokacie. Advokátní koncipienti, kteří žádali o zápis do seznamu advokátů před 1. lednem 1924, byla původní sedmiletá praxe zkrácena na šest let, z toho pět let mělo být konáno u advokáta, od 1. ledna 1924 postačilo pět let služby u advokáta. Soudní praxe, která byla do té doby povinná, mohla být v délce maximálně jednoho roku započtena. Namísto praxe u advokáta byla nadále uznávána jako její plnohodnotná náhrada pouze praxe u finanční prokuratury. Zkrácena byla i lhůta praxe před advokátní zkouškou ze čtyř na tři léta.

Významnou novinku přineslo ustanovení §6 odst. 2 z. č. 40/1922 Sb. z. a n., která připouštěla možnost advokáta v občanskoprávních věcech dát se zastoupit kandidátem advokacie. Podmínkou bylo, že zastoupivší kandidát měl titul doktora práv a měl za sebou alespoň dva roky praxe u advokáta. V trestních věcech platilo pro obhájce, s výjimkou hájení před porotou a nejvyšším soudem, totéž.

Nově byl v §7 upravena formule slibu, skládaného před zápisem do seznamu advokátů předsedovi komory nebo jeho náměstkovi podáním ruky tak, že budoucí advokát „bude republice Československé věren, že bude u výkonu svého povolání veškeré zákony a platná nařízení zachovávat a své povinnosti plniti svědomitě.“²⁰ Advokáti zapsaní před účinností této novely, tedy před 22. březnem 1922, museli nejpozději do tří měsíců zaslat

¹⁹ Balík, S.: Právní předpisy o advokacii v Čechách v letech 1918 – 1938 a jejich dobová interpretace. Právněhistorická studie, 1997, č. 34, s. 199 – 209.

²⁰ Balík, S.: Právní předpisy o advokacii v Čechách v letech 1918 – 1938 a jejich dobová interpretace. Právněhistorická studie, 1997, č. 34, s. 199 – 209.

doporučeným dopisem předsednictvu advokátní komory vlastnoručně napsaný a podepsaný text slibu. Nesplnili-li tuto povinnost ani po vyzvání advokátní komory nejdéle do jednoho měsíce, hrozil jim výmaz ze seznamu advokátů.

Poslední tři paragrafy obsahovaly závěrečná ustanovení, Za zmínku stojí § 8, který stanovil některé přechodné odchylky od obecné úpravy pro území Podkarpatské Rusi. Do tamějšího zřízení advokátní komory vedl seznam advokátů i kandidátů advokacie, jakož i přijímal slib podle § 7 předseda sdružení jmenovaný ministrem spravedlnosti. Disciplinární pravomoc nad advokáty a kandidáty advokacie vykonával disciplinární senát advokátní komory v Turčianském Svatém Martine a úkony komorního žalobce komorní žalobce téže advokátní komory.

Ve stručné novele z roku 1922 bylo opomenuto upravit některé otázky zásadnějšího charakteru, zákonodárci tak například nevyřešili vztah advokátní komory k ministerstvu spravedlnosti, problematiku související s nezávislostí advokacie a advokáta v kontextu s kodexem jeho práv a povinností, a tak v tomto směru generaci prvorepublikových advokátů nezbývalo než se vypořádat s úpravou, přes půl století starou.

3.1.3 Ženy v advokacii

Některé obory lidské činnosti byly až do 19. století považovány za doménu výlučně mužskou. Nejinak tomu bylo i v advokacii. Ve Francii byla například první advokátkou ženou Madame Jeanne Chauve a stala se jí až v roce 1900. Ani u nás to ženy neměly lehké, zejména pokud se týká právnických profesí.

Teprve na základě vyhlášky děkanství pražské právnické fakulty ze dne 14. listopadu 1918 mohly být ženy přijímány za řádné posluchačky této fakulty. Na tento předpis navázala novela advokátského řádu z roku 1922, která ve svém §3 odst. 2 nepřímou předpokládala připuštění žen k výkonu právního povolání. K první promoci ženy, která získala právního povolání, došlo v roce 1922 a byla jí paní JUDr. Anděla Kozáková – Gíšová, která však dala přednost kariéře v notářství. Naší první advokátkou se stala až v roce 1929 paní JUDr. Hilda Wíchová – Mocová. Nelze však tvrdit, že by ženy v první republice tuto novou možnost hromadně využívaly, důkazem jest údaj z roku 1931, podle kterého bylo v tomto roce v Čechách pouze 7 advokátek a 58 kandidátek advokacie. Jen pro srovnání, v roce 2005 evidovala Česká advokátní komora 3399 advokátek, což představuje přibližně 36 % z celkového počtu advokátů.

3.1.4 Novela z roku 1936

Třetí novela advokátského řádu provedená zákonem č. 144/1936 Sb. z. a n. přinesla tři drobné změny. První bylo prodloužení praxe kandidátů advokacie opět na šest let, přičemž z toho zaměstnání u advokáta bylo povinné minimálně pět let. Započitatelný byl napříště maximálně jeden rok strávený u řádného soudu, u státního zastupitelství, u veřejného notáře, u úřadu správního nebo finančního, a to ať pro výcvik nebo jiný účel.

Zásadnější novinku přinesl článek druhý této novely, který rozšířil pravomoc advokátní komory. Ode dne účinnosti tohoto zákona se mohla komora usnášet o zaopatření advokátů a kandidátů advokacie v invaliditě a stáří, jakož i vdov a sirotek po advokátech a kandidátech advokacie a se souhlasem ministra spravedlnosti za tím účelem zřizovat invalidní a starobní ústavy jedné nebo společné několika advokátním komorám anebo hromadně přistoupit k již zřízenému pojišťovacímu ústavu. Zaopatřovací ústav měl být dle článku čtvrtého novely z roku 1936 financován z dávek, které museli napříště odvádět advokáti ve výši 5% částky, která jim byla přiznána jako úhrnná odměna v případech, kdy byli soudem jmenováni správcem konkursní podstaty či vyrovnávacím správcem.

Třetí novinkou bylo povinné zřízení zvláštní disciplinární rady v sídle každé advokátní komory.

3.1.5 Advokátní tarif

Změny advokátního tarifu byly v prvorepublikovém období provedeny ve třech etapách. Zatímco podle Stanislava Balíka²¹ nařízení vlády č. 498/1919 Sb. z. a n. bylo zpracováno jako prováděcí předpis k zákonu č. 58/1890 ř. z., tarify č. 142/1921 Sb. z. a n., č. 95/1923 Sb. z. a n. a č. 170/1932 Sb. z. a n. byly vydány formou vládních nařízení ve smyslu zákonného zmocnění daného zákonem č. 78/1921 Sb. z. a n. Obecně lze říci, že snaha legislativy v tomto období směřovala k celkovému snížení všech nepoměrně vysokých sazeb a k úpravě odměn tak, aby byly přiměřené životním poměrům, konaným pracím a hodnotě sporu.

Oproti předlitavské úpravě stanovovala sazbu tarifu vláda, a nikoliv pouze ministerstvo spravedlnosti. Naopak zůstal zachován princip přednosti smluvního ujednání o výši odměny a právo soudu zkoumat nutnost a účelnost jednotlivých úkonů. Již první novela tarifu z roku 1919 zrušila členění měst a míst do tarifních tříd. Postupně byly

²¹ Balík, S.: Právní předpisy o advokacii v Čechách v letech 1918 – 1938 a jejich dobová interpretace. Právněhistorická studie, 1997, č. 34, s. 199 – 209.

sjednocovány sazby pro obdobné úkony advokátů a notářů, čímž vláda reagovala na množící se počet stížností na nerovné posuzování činnosti obou stavů. Vládní nařízení z roku 1923 rozdělilo úkony podle složitosti i podle stádií trestního a civilního řízení, na druhou stranu však vyloučilo možnost paušální odměny podle sazebníku, ačkoliv právě této možnosti se advokáti domáhali.

Méně podstatnou změnu tarifu přineslo vládní nařízení z roku 1932, které rozšířilo platnost tarifu na zastoupení advokáty v řízení před pracovními soudy a v opravném řízení.

3.1.6 Advokátní komory

Obdobně jako v ostatních oblastech veřejné správy zůstala prvorepubliková advokacie věrna organizačnímu uspořádání z doby před rokem 1918. Základními kameny československé advokacie tak zůstaly nadále advokátní komory, jejichž sídla byla v Praze, Brně a Opavě. Po rozdělení Těšínska v roce 1920 ztratila Slezská advokátní komora značnou část členů z Bílska, Těšína a polské Ostravy.

V době vzniku samostatného Československa byl prezidentem pražské advokátní komory německý advokát Friedrich Kaufmann, který však po říjnovém převratu na svoji funkci resignoval. Poté ho dočasně do příštích voleb zastupoval jeho zástupce Eduard Koerner. Od června roku 1919 pak přestal platit princip střídání advokátů české a německé národnosti. Friedricha Kaufmanna vystřídal advokát české národnosti JUDr. Alois Stompfe, který stál v čele advokátní komory až do roku 1934. Doktor Stompfe také řídil Stálou delegaci československých advokátních komor. Měl rovněž velký podíl na zviditelnění československé advokacie, v roce 1928 byla jeho zásluhou přijata do Mezinárodního sdružení advokátů v Paříži. V letech 1934 – 1938 zastával post prezidenta JUDr. Antonín Klouda.

Mezi významné osobnosti pražské advokátní komory patřil jistě dlouholetý předseda disciplinární rady JUDr. Karel Motejl. Tento všestranně vzdělaný a mezi veřejností velice oblíbený člověk vynikal nejen v advokacii, ale také v hudbě a zpěvu. Byl zakladatelem a ředitelem Akademického okteta salónního, psal fejetony a přispíval do hudebního časopisu Dalibor.

Moravská advokátní komora byla řízena až do roku 1931 střídavě prezidenty české a německé národnosti. Na postu prezidenta komory se tak v letech 1918 – 1931 vystřídali František Hodáč, Heinrich Rosenberg a JUDr. Jan Čapek, který proslul zejména jako horlivý zastánce českých zájmů v Brně. Teprve za prezidentování JUDr. Hynka Bulína

došlo ke změně jednacího řádu moravské advokátní komory. Tato změna znamenala průlom v zásadě střídání českých a německých advokátů, kdy nadále měli být po vzoru pražské advokátní komory prezidenty vždy čeští advokáti. Doktor Bulín byl nejznámějším prvorepublikovým moravským advokátem, proslavil se především jako bravurní obhájce mnoha Čechů obviněných z politických zločinů před vojenskými soudy v letech 1914 - 1917. Přispíval také do časopisu Právník a do Právnícké Jednoty moravské. Posledním prezidentem moravské advokátní komory před okupací byl v letech 1937 – 1938 byl JUDr. František Pauk.

Ve Slezské advokátní komoře se, na rozdíl od pražské a brněnské advokátní komory, za první republiky při obsazování prezidentských postů uplatňovala opačná tendence, tedy upřednostňování advokátů národnosti německé. Prvním prezidentem byl v roce 1915 zvolen JUDr. Alois Eisler. O deset let později jej vystřídal JUDr. Isidor Wolf, který zůstal v čele Slezské komory až do roku 1938.

3.1.7 Stálé delegace advokátních komor

V roce 1920 byla na základě usnesení valné hromady pražské advokátní komory zřízena Stálá delegace advokátních komor československých. Delegace vystupovala jako společný orgán všech advokátních komor a sloužila k uplatňování společných zájmů a zkušeností při vydávání stavovských předpisů a zákonů. Od roku 1923 se delegace skládala z prezidentů a viceprezidentů všech komor a patnácti volených členů. Jak jsem již zmínil výše, funkci dlouholetého předsedy Stálé delegace zastával Dr. Alois Stompfe. Stálá delegace měla hlavní slovo při změnách advokátního tarifu v letech 1923 a 1932 a projednávala další aktuální problémy advokacie. Za okupace její činnost takřka zanikla, sešla se pouze jednou v Brně v roce 1939.

3.1.8 Zákon č. 96/1868 Sb. z. a n. ve světle prvorepublikového výkladu

Výklad aplikace advokátského řádu z roku 1868 tvořil valnou většinu agendy Advokátní komory v Čechách, tj. zejména výboru a disciplinární rady. Z toho plyne, že rozhodnutí a usnesení, nálezů apod. v jednotlivých konkrétních případech bylo nepřehledné množství, a proto se nelze zabývat všemi výkladovými pravidly v nich obsaženými. Výbor Advokátní komory v Čechách se opakovaně zabíral především problematikou reklamy a inzerce, výkladem ustanovení § 9 advokátního řádu o povinnosti mlčenlivosti, vztahy mezi advokáty a klienty ve věcech palmárních a

kolegiálními vztahy mezi advokáty. Důraz na tato témata jsem proto zohlednil v následujících řádcích.

3.1.8.1 Publicita a reklama o advokacii v první republice

Problematika reklamy v advokacii patřila v tomto období k hojně diskutovaným tématům. Stejně jako v bývalém Rakousku – Uhersku byla reklama v Československu zásadně nepřipustná. Advokát mohl dávat inzerci pouze při otevření kanceláře nebo při jejím přesídlení pouze oznámením adresy. S přibývajícím počtem advokátů a narůstající konkurencí byla v r. 1932 inzerce zpřísněna tak, že advokát „tak smí činiti pouze jednou, poněvadž by opakování insertu mohlo míti charakter nepřipustné reklamy“.²² Běžně se stávalo, že advokáti byli formou oběžníků upozorňováni, že není vhodné uvádět adresy při vydávání různých advokátních časopisů či zasílat do novin příběhy ze soudní síně s cílem udělat sobě reklamu.

Z praxe je možné zmínit především případ řešený disciplinární radou v roce 1935, kdy byl postižen advokát, který v oznámeních o přesídlení své kanceláře v rozesílaných oběžnících a v novinových inzerátech nabízel svoje služby neznámé klientele nepřipustným způsobem, přičemž shledaná nepřipustnost byla spatřována v tom, že v těchto oznámeních „vyzdvíhoval svoje znalosti v daňových záležitostech a nabízel zastoupení, jednak za jednotnou cenu, jednak se slevou při třech případech, jednak za mírný tarif“.²³

3.1.8.2 Povinnost mlčenlivosti

Výbor advokátní komory stál při výkladu ustanovení o povinnosti advokáta „zachovávatí tajnost u věcech jemu svěřených“ na stanovisku, že „povinnost mlčenlivosti uložená advokátovi jest povinností absolutní, která se vztahuje na veškeré okolnosti, jichž se advokát dozvěděl v této své vlastnosti“.²⁴ V neprospěch advokátů vyzněl názor, že advokát je povinen zachovávat mlčenlivost i v případech, kde její zachování mělo za následek zmaření uspokojení jeho nároku na honorář.

Tyto, mezi advokáty, nepříliš populární zásady byly částečně doplněny výklady hovořícími naopak v jejich prospěch. Tak například v roce 1930 se výbor u ministerstva

²² Balík, S.: Právní předpisy o advokacii v Čechách v letech 1918 – 1938 a jejich dobová interpretace. Právněhistorická studie, 1997, č. 34, s. 199 – 209.

²³ Balík, S.: Právní předpisy o advokacii v Čechách v letech 1918 – 1938 a jejich dobová interpretace. Právněhistorická studie, 1997, č. 34, s. 199 – 209.

²⁴ Balík, S.: Právní předpisy o advokacii v Čechách v letech 1918 – 1938 a jejich dobová interpretace. Právněhistorická studie, 1997, č. 34, s. 199 – 209.

financí a ministerstva spravedlnosti zastal advokátů proti reviznímu odboru ministerstva ve sporu o předkládání obchodních knih, zápisů a příslušných dokladů, jakož i spisů týkajících se záležitostí klienta. Spor v této věci skončil kompromisním řešením, podle kterého napříště při kontrole postačilo předložit pouze ty spisy, které se vztahují na vyúčtování přijaté úplaty.

3.1.8.3 Palmární vztahy mezi advokáty a klienty

V palmárních věcech byla více činná disciplinární rada, než-li výbor komory, který činil spíše doporučení a sdělení. Disciplinárními tresty byli sankcionováni především advokáti, kteří účtovali nepřiměřeně vysokou odměnu, zadržovali zálohy nebo upomínali o dosud nesplatné přísudky.

3.1.8.4 Kolegiální vztahy mezi advokáty

Vztahy mezi advokáty v tomto období nebyly vždy ideální. Snaha obstát ve stále širším konkurenčním prostředí i obyčejné lidské vlastnosti vedly často k nekorektním způsobům jednání. O tom nám svědčí tehdejší doporučení výboru komory připomínající advokátům, že je neslušné obcházet zástupce odpůrce při korespondenci s protistranou nebo řešící případy, kdy si advokáti vzájemně neodpovídali na dopisy. V jednom doporučení dokonce vyzval výbor advokáty, aby se v případě nekalé soutěže dříve obrátili na advokátní komoru, než podají žalobu k soudu. I nedobré vztahy mezi kolegy byly proto často řešeny před disciplinární radou.

3.1.9 Disciplinární řízení v letech 1918 - 1938

Disciplinární statut z roku 1872 byl jedním předpisů, které byly za První republiky nejméně měněny a doplňovány, avšak právě disciplinární judikatura se v této oblasti zachovala nejbohatší. Nejčastějšími disciplinárními přečiny, které řešila disciplinární rada v tomto období, bylo porušování povinnosti povolání a poškozování cti a vážnosti stavu. Za porušení povinnosti povolání bylo považováno např. to, že advokáti přes urgence nevyřizovali klientské věci vůbec, popř. nevedli věc „pilně, věrně a svědomitě“.²⁵ Ve druhé skupině disc. přečinů byly především případy urážek soudců, úředníků i kolegů.

Zajímavostí jistě je, že komorou publikované nálezy byly označené za „důvěrné“ a určeny jen pro členy komory a kandidáty advokacie. Naopak disciplinární judikatura

²⁵ Balík, S.: Právní předpisy o advokacii v Čechách v letech 1918 – 1938 a jejich dobová interpretace. Právněhistorická studie, 1997, č. 34, s. 199 – 209.

v trestních věcech publikovaná ve sbírce rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky byla veřejně přístupná. Snaha o utajení disciplinární agendy reflektuje snahu komory nevyvolávat proti advokátům averzi a neprobouzet či nepodporovat ve veřejnosti nedůvěru v advokátský stav.

3.1.10 Rozmístění advokátních kanceláří v Čechách za první republiky

K pochopení prvorepublikového rozmístění advokátních kanceláří je dobré nejprve zmínit se o sídlech tehdejších soudů. V Čechách vedle vrchního zemského soudu v Praze byl zemský soud civilní a zemský soud obchodní v Praze. Krajské soudy sídlily v Kutné Hoře, Chebu, Mostě a Plzni. Živnostenské soudy pak v Praze, Plzni, Liberci, Teplicích a Ústí nad Labem.

Logicky nejvíce advokátů sídlilo na území dnešní Prahy. Podíl pražských advokátů z celkového počtu advokátů v Čechách činil přibližně 60 %. Nejvíce vyhledávanou lokalitou byla dnešní městská část Praha 1 na pravém břehu Vltavy, kde sídlila třetina všech advokátů v Čechách. Dalším oblíbeným místem byly Vinohrady, naopak tradičně malý počet advokátů sídlil na Malé Straně.

Z mimopražských měst byla vysoká koncentrace advokátů především v Liberci, Plzni a Karlových Varech. V roce 1925 v těchto městech sídlilo tolik advokátů, kolik bylo mimopražských advokátů v roce 1869. Stoupající počet advokátů reagoval na stále rostoucí potřebu právních služeb a její nabídky, přičemž podle Stanislava Balíka pro koncentraci advokátů nebylo podstatné ani tak to, zda v místě sídlí krajský soud, jako spíše rozvoj průmyslu a obchodu v té které lokalitě.²⁶ Naopak řada neatraktivních míst, jako například severočeské Litoměřice, zůstala téměř neobsazena.

3.2 Advokáti jako prvorepublikoví ministři

V předchozím období habsburské monarchie se čeští advokáti dostávali do vrcholné politiky jen velmi zřídka. Nebylo to dáno tím, že by byli čeští advokáti méně schopní než jejich rakouští kolegové, spíše zde hrály roli politická a národnostní situace. Z rakouských advokátů - ministrů nelze opomenout známého vídeňského advokáta Alexandra Bacha, který působil jako ministr vnitra v první polovině 50.let 19. století. Z advokátů české národnosti v tomto období jako jediný vydobyl významný ministerský

²⁶ Balík, S.: K rozmístění advokátních kanceláří v Čechách v roce 1925, 1993, č. 10, s. 63 – 65.

post Karel Habietinek (1830 – 1915), který byl krátce od 5. února 1871 do 26. října 1871 ministrem práv v Hohenwartově vládě.

Vznikem samostatného Československa se situace do značné míry změnila a advokáti se stali velmi žádanými při dosazování ministerských postů. Již v první Kramářově vládě bylo pět advokátů – ministrů z celkového počtu osmnácti členů vlády. Dalo by se říct, že se obsazování ministerských funkcí advokáty z povolání stalo v první republice zvykem, který byl dodržován při každém sestavování vlády. Z celkového počtu 104 osob, které v období první republiky byly ministry či správci ministerstev, lze nalézt 17 advokátů, což představovalo 16,3 %. Na uvedené skutečnosti reagovala i novela advokátského řádu z roku 1922, kde byla nově stanovena inkompatibilita funkcí advokáta s placenou funkcí ve státním úřadu, s výjimkou úřadu ministra a úřadu učitelského.

Doménou advokátů bylo nepochybně logicky ministerstvo spravedlnosti. Jak píše Stanislav Balík ve svém článku Prvorepublikoví ministři - advokáti²⁷ kromě čtyřletého úseku od 9. prosince 1925 do 7. prosince 1929 byl v čele tohoto ministerstva vždy muž, z vlastní zkušenosti znalý advokacie. Postupně se tak na tomto ministerském postu vystřídal František Soukup, benešovský advokát František Veselý (1863 – 1935), Alfréd Meissner (1871 – 1950), advokát a později první prezident Nejvyššího soudu Augustin Popelka (1854 – 1938), brněnský advokát Josef Dolanský (1868 – 1943) a Slováci Ivan Dérer (1884 – 1973) a později soudce soudů vyšších instancí Vladimír Fajnor (1875 – 1952).

Pomyslné druhé místo obsadilo po ministerstvu spravedlnosti ministerstvo sociální péče. V jeho křesle usedla taková jména jako Lev Winter, brněnský německý advokát Ludwig Czech (1870 – 1942) či opět Alfréd Meissner.

Dalšími, advokáty hojně obsazovanými posty bylo ministerstvo pro sjednocení zákonů a organizace správy a ministerstvo pro správu Slovenska. Ministerstvo pro správu Slovenska bylo od roku 1920 do svého zániku v roce 1928, kdy jeho působnost byla přenesena na krajinský úřad v Bratislavě, obsazováno slovenskými advokáty, konkrétně Ivanem Dérerem, Martinem Mičurou a Josefem Kállayem. Na ministerstvu pro sjednocení zákonů a organizace správy se vystřídal advokáti jako Vladimír Fajnor, Ivan Dérer, Ivan Markovič, Marek Gažik, Ludovít Labaj nebo správu ministerstva vykonávající JUDr. Lev Winter.

²⁷ Balík, S.: Prvorepublikoví ministři – advokáti. Bulletin advokacie, 1994, č. 4, s. 60 – 64.

V ostatních případech byla ministerstva obsazena advokátem po dobu kratší pěti let. Pouze v Krčmářově vládě byl advokát ministrem obchodu, ministrem financí byl z advokátů jenom Alois Rašín, ministrem národní obrany po dva měsíce Ivan Markovič, ministrem zásobování ve Švehlově vládě jedenkrát Josef Dolanský, ministrem školství a národní osvěty Ivan Dérer, ministrem veřejných prací byl necelých patnáct měsíců Ludwig Czech, který pak od roku 1935 obsadil čtyřikrát post ministra veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy.

Zajímavé je srovnání počtů prvorepublikových ministrů – advokátů podle stranické příslušnosti. Nejvíce početní byli sociální demokraté, dále následovala Československá strana lidová, Československá národní demokracie, v jejímž čele byl od roku 1919 Alois Rašín, Československá strana národně socialistická, Německá sociálně demokratická dělnická strana, k níž patřil Ludwig Czech a Hlinkova slovenská ľudová strana. Kupodivu nikdo z ministrů - advokátů nepatřil k silné Republikánské straně zemědělské a maloroľnického ľidu, známější pod názvem strana Agrární.

Nejvýznamnější osobností mezi advokáty – ministry byl Alois Rašín (1867 – 1923). Jako dvacetiletý přišel roku 1887 na právnická studia do Prahy, kde se záhy účastnil studentského politického života. Stál u zrodu obrodného hnutí tzv. pokrokového, které si vzalo za úkol studovat otázku národnostní ve spojení s otázkou sociální. Po složení zkoušek se ještě výrazněji angažoval v tomto hnutí. V roce 1893 stál s A. Hajnem, K. St. Sokolem a J. Škábou v procesu tzv. Omladiny na lavici obžalovaných jako intelektuální původce domnělého velezrádného spolku. Jeho vlastní obhajoba v tomto procesu, ale i později v tzv. Vídeňském procesu, je dokladem Rašínových právnických dovedností. Od roku 1906 byl Rašín také členem Spolku advokátů československých. Po vzniku samostatné republiky se stal prvním československým ministrem financí. Zemřel již v roce 1923 na následky atentátu.

Z dalších významných osobností bych se rád blíže věnoval Alfrédu Meissnerovi a Lvu Winterovi. Obě tyto osobnosti spojoval zájem o živnostenskou, sociální a dělnickou problematiku. Společnými silami se v roce 1901 zasloužili o vydání Rukověti živnostenského soudu. Za první republiky byli činní ve straně Sociálně demokratické a spolu působili jako ministři v Tusarově vládě od 25. května do 15. září 1920, kde Meissner řídil resort spravedlnosti, Winter sociální péče. Oba byli zkušenými všestrannými a obratnými advokáty s rozsáhlou publikační činností, ve které pokračovali i v době jejich politické aktivity.

Nejdéle sloužící ministr Ivan Dérer byl známým propagátorem politiky čechoslovakismu na Slovensku. Jako advokát působil v Bratislavě. V teorii se zaměřoval na ústavní právo. Za 2. světové války se účastnil odboje a po jejím skončení byl v letech 1946 – 1948 předsedou Nejvyššího soudu.

Advokáty - ministry stihly po mnichovské zradě různé osudy. Tak například Ludwig Czech byl umučen v Terezíně, Ivan Markovič zemřel v roce 1944 v Buchenwaldu, Martina Mičuru naopak zatkla v červenci 1945 v Bratislavě sovětská bezpečnostní služba, poté byl deportován do Moskvy, kde následujícího roku ve vězení zemřel.

4 Advokacie za Protektorátu Čechy a Morava

Období po Mnichovu a následné německé okupaci znamenalo v advokacii, stejně jako v ostatních oblastech veřejného i soukromého života, konec svobody a nástup potupného podřizování se říšské vůli. V advokacii se to projevovalo postupnou ztrátou nezávislosti a v jejích řadách rasovými i politickými čistkami.

4.1 Období od září 1938 do března 1939

Toto období je poznamenáno zejména vyhlášením slovenské autonomie, ztrátou pohraničních území a volbou Emila Háchy dne 30. listopadu 1938 prezidentem. Státoprávní změny v Česko – Slovenské republice se promítly i do advokacie. V Němci obsazených Sudetech byla advokacie plně podřízena právnímu řádu Německé říše.

Právní předpisy tohoto krátkého období byly pouhými novelizacemi dosavadních právních předpisů o advokacii a byly formálně koncipovány jako úpravy dočasného charakteru. K nejdůležitějším patřily vládní nařízení č. 249/1938 Sb. z. a n., kterým se měnil obvod advokátní komory v Brně, vládní nařízení č. 265/1938 Sb. z. a n., kterým se dočasně omezovalo živnostenské a jiné výdělečné podnikání a zejména pak opatření stálého výboru č. 284/1938 Sb. z. a n. o prozatímní úpravě některých otázek týkajících se advokacie známější pod názvem Prozatímní opatření z roku 1938 o regulaci počtu advokátů.

Vydání opatření stálého výboru dne 16. listopadu 1938 znamenalo de facto zavedení numerus clausus. Výbor advokátní komory totiž mohl na základě tohoto opatření, konkrétně jeho § 1, odepřít zápis do seznamu advokátů z důvodu veřejného zájmu. Veřejný zájem byl podle tohoto opatření dotčen, jestliže by povolením zápisu počet advokátů buď v obvodu advokátní komory, nebo na určitém místě byl rozmnožen takovým způsobem, že by to ohrožovalo dosud zapsané advokáty na jejich slušné výživě a potřebném zaopatření (§ 3 cit. opatření). Stejně pravidlo platilo i pro kandidáty advokacie.

Další podstatnou změnou přinesl § 7 tohoto opatření, kterým byla omezena horní věkovou hranice práva vykonávat advokacii. V roce následujícím po roce, v němž advokát dosáhl 65 let, nemohl již své povolání vykonávat. V odůvodněných případech, zejména z důvodu veřejného zájmu či pro potřebu výživy sebe a své rodiny, mohl výbor na žádost advokáta udělit výjimku.

Následkem vydání prozatímního opatření z roku 1938 a ztráty Sudet se počet advokátů výrazně snížil. Již před okupací byly činěny persekucní opatření především vůči advokátům židovského původu. Již v únoru roku 1939 navrhoval na valné hromadě prezident pražské advokátní komory Theodor Kopecký provést snížení počtu židovských advokátů.

4.2 Období od března 1939 do května 1945

4.2.1 Právní předpisy z tohoto období

Tato etapa událostmi plynule navazovala na předchozí období. Dne 15. března 1939 německá armáda obsadila území Čech a Moravy a den poté byl zřízen na základě výnosu Adolfa Hitlera Protektorát Čechy a Morava. V listopadu téhož roku byly uzavřeny české vysoké školy včetně právnických fakult. Na území protektorátu byly postupně zřizovány německé správní orgány vedle správních orgánů českých. Dvoukolejnost byla zavedena také v soudní soustavě. Vznikly tak německé zemské soudy v Praze, Brně, Jihlavě, Českých Budějovicích, Olomouci, Ostravě a Plzni, v Praze byl zřízen ještě německý vrchní soud. Typickým pro toto období bylo rovněž souběžné působení říšskoněmeckých a protektorátních advokátů. Němečtí advokáti byli začleněni v Říšské komoře právních zástupců se sídlem v Praze a mnohdy byli zapisováni i u protektorátních advokátních komor. Jen výjimečně byli k zastupování osob německé národnosti před říšskými soudy připouštěni čeští advokáti. V seznamu advokátů, kteří měli toto všeobecné oprávnění, bylo v roce 1940 zapsáno 70, později již jen 38 advokátů.

V období protektorátu bylo vydáno několik právních předpisů, které se přímo týkaly advokacie. Jako první bych zmínil nařízení č. 174/1940 Sb. z. a n. o změně a doplnění ustanovení o působnosti orgánů advokátních komor. Toto nařízení posílilo pravomoci výboru na úkor valné hromady. Výbor komory mohl nově požadovat, aby se advokáti a kandidáti advokacie k němu dostavili a podali patřičná vysvětlení. Za nesplnění této povinnosti jim hrozila sankce až do 3000K, kandidátům advokacie do 1000K.

Protektorátním právním předpisem, který se dotknul nejen oblasti advokacie, bylo nařízení ze 4. července 1939 o právním postavení židů ve veřejném životě. Podle paragrafu jedna citovaného nařízení byl za žida považován ten, kdo pocházel od nejméně tří podle rasy úplně židovských prarodičů nebo židovský míšenec, který pocházel od dvou židovských prarodičů, jestliže splňoval další podmínky nařízení. Na základě tohoto nařízení provedly počátkem roku 1940 výbory advokátních komor výmaz všech židovských advokátů a kandidátů advokacie ze seznamu advokátů a kandidátů advokacie.

Následkem toho došlo ke snížení počtu advokátů v Praze o 411 a mimo Prahu o 151 advokátů. Advokáti vymazaní ze seznamu nesměli obstarávat cizí právní záležitosti, zejména zastupovat před soudem nebo mimo soud a udílet právní rady (§ 7 odst. 4 nařízení č. 136/1940 Sb. z. a n.). Podle § 12 a násl. citovaného nařízení mohli sice být „vyhození advokáti“ ustanoveni tzv. „židovskými právními zástupci“ pro obstarávání právních věcí židů a zastupování židů před soudy, avšak vzhledem k faktickému postavení židů za okupace bylo toto ustanovení spíše formálním ústupkem. Židovští právní zástupci a kandidáti židovského právního zastupitelství podléhali doзору prezidenta krajského soudu a prezidenta vrchního soudu a ministra spravedlnosti. Za porušení tohoto nařízení, jakož i prováděcích předpisů a příkazů a zákazů na základě nich vydaných, hrozila podle míry zavinění pokuta do 100 000 K nebo dokonce vězení v délce až šesti měsíců. Třeba poznamenat, že vyloučení se netýkalo jen advokátského stavu, ale také notářů, obhájců v trestních věcech, státních zástupců a patentních zástupců.

Od konce března roku 1939 začaly být v časopise Česká advokacie publikovány texty říšskoněmeckých zákonů. V září tohoto roku zde vyšli Říšský řád právních zástupců, Stanovy říšské komory právních zástupců a nařízení o vyloučení židů v Říši z postavení právních zástupců. Tyto předpisy platily i v Sudetech, jež se staly územím německé říše.

S nástupem říšského protektora Reinharda Heydricha se ještě více zostřily poměry v protektorátu, což vedlo k dalším zákrokům proti advokacii. V roce 1942 bylo zastaveno vydávání advokátního časopisu České advokacie. V září téhož roku bylo vydáno nařízení č. 354/1942 Sb. z. a n., které rozšířilo pravomoci ministerstva spravedlnosti. Ministr tak mohl sám, bez souhlasu výboru komory, vést kárné řízení a případně i rozhodnout o výmazu politicky nespolehlivých advokátů a kandidátů advokacie.

4.2.2 Činnost advokátních komor

Přes tvrdá opatření proti advokacii si v tomto období advokátní komory v Čechách i na Moravě ponechali určitou míru samosprávy. Jak jsem již naznačil výše, nezřídka se stávalo, že se do seznamů protektorátních komor dostávali i advokáti z říšské komory, což nepochybně ještě více narušilo činnost některých českých advokátů zapojených do protinacistického odboje.

Valnou hromadou konanou byl v roce 1938 do čela pražské advokátní komory zvolen JUDr. Theodor Kopecký, který již před okupací projevoval sympatie k nacistické ideologii a do výboru komory bylo zvoleno několik advokátů německé příslušnosti. Prezidentem moravské advokátní komory byl nejprve zvolen JUDr. Pavel Krippner. V roce 1943 jej nahradil dosavadní místopředseda JUDr. Jaromír Appel, který zůstal v čele až do konce války. Dr. Appel byl známý zastánce zájmů českých advokátů. Bojoval proti nucenému nasazování advokátů a koncipientů do zbrojního průmyslu a aktivně se účastnil odboje, za což byl v roce 1949 oceněn ministrem národní obrany uznáním za protinacistickou činnost. Zbývá dodat, že v čele Říšské advokátní komory byl za Protektorátu německý pražský advokát Wilhelm Künzel.

4.2.3 Významní židovští advokáti

Osudy židovských advokátů za Protektorátu byly rozličné. Někteří již před okupací vytušili nebezpečí a odstěhovali se nebo uprchli do různých koutů světa. Tak například známý brněnský advokát JUDr. Loria odešel do Austrálie, kde si založil úspěšný podnik, další brněnský advokát JUDr. Alexandr Bedö se usadil v USA, kde se stal plukovníkem americké armády, JUDr. Jan Gellner uprchl do Velké Británie a tam se stal pilotem československého letectva.

Nejen advokáti, ale i židovští advokátní koncipienti odcházeli do emigrace. JUDr. Hanuš Weigl odešel do Izraele, kde si v Tel Avivu otevřel svoji kancelář. JUDr. Bedřich Bass odletěl do Palestiny, kde vstoupil do československé armády a účastnil se slavné bitvy u Tobruku. Zajímavostí je, že mu jeho odlet umožnil jeho zaměstnavatel a člen NSDAP doktor Pawlak, u kterého vykonával Dr. Bass tajně praxi. Po válce se dál věnoval advokátskému řemeslu a jako důchodce se stal předsedou židovských obcí v ČSR.

Jiní židovští advokáti takové štěstí neměli a dostali se do spárů nacistů. V koncentračních táborech zahynuli člen Petičního výboru věrni zůstaneme pražský advokát Karel Bondy, syn Aloise Rašína advokát Ladislav Rašín či bývalý prvorepublikový ministr, brněnský advokát Ludwig Czech.

4.2.4 Spolek československých advokátů

Významnou odbojovou organizací za 2. světové války byl exilový Spolek československých advokátů založený v roce 1942 v Londýně. Jeho předsedou byl JUDr. Pavel Koerbl a jednatelem JUDr. Emanuel Schwarz. Valná většina členů, jejichž počet

čítal při vzniku 45 a ke konci války již 180 advokátů i jiných právníků, bojovala ve Francii, Velké Británii a na Středním východě v zahraničních odbojových jednotkách československé armády. Spolek se věnoval zpravodajské, publikační činnosti a konal různé přednášky. Informace o jeho činnosti zveřejňovaly také britské právnické časopisy. Spolek zajišťoval vysloužilým advokátům sociální podporu a mladým advokátům pracovní příležitosti.

5 Období od osvobození ČSR do roku 1948

Toto období od konce druhé světové války do únorového převratu roku 1948 se vyznačuje snahou legislativy zrušit veškeré předpisy vydané za okupace a navázat na již osvědčenou prvorepublikovou právní úpravu. Až na několik dílčích novel zůstala právní úprava advokacie v předválečné podobě nezměněna.

5.1 Právní předpisy z let 1945 – 1948

Legislativa tohoto krátkého období se snažila především vytvořit prostor pro urychlené doplnění početního stavu advokátů. Stěžejním předpisem, který reagoval na tuto potřebu, se stal zákon č. 201/1946 Sb. z. a n. o úpravě některých otázek týkajících se advokacie. Zákon zkrátil dobu praxe na pět let, z toho nejméně čtyři roky u advokáta, a umožnil zápočty do délky maximálně jednoho roku u řádného soudu, státního zastupitelství, notáře a u správního nebo finančního úřadu.

Dále se podle § 5 zákona z roku 1946 umožňoval zápočet osobám, které byly účastníky národního boje za osvobození nebo které byly pro svou účast na národním odboji nebo z důvodu politické persekuce zdrženy v nástupu či ve výkonu právní služby, přičemž doba služby u advokáta nemohla být zkrácena o více než jeden a půl roku. Také absolventům práv, kteří úspěšně složili historicko-právní a judiciální zkoušku na právnické fakultě v Praze, Brně nebo Bratislavě a za války byli zaměstnáni právníckými pracemi u advokáta, mohla být započtena uvedená doba, maximálně však v délce tří let. Osoby, které z důvodu politické persekuce nebo účasti v odboji nebyly zapsány do seznamu kandidátů advokacie, ačkoliv jinak splňovaly podmínky a vykonávaly právnícké práce u advokáta, mohly požádat o započtení této doby v plném rozsahu. Shledal-li pro to výbor komory závažné důvody, mohl uznat za právní službu předepsanou pro zápis do seznamu advokátů a pro připuštění k advokátní zkoušce, právní službu, kterou konal za války žadatel u advokáta na území Sudet. O funkčnosti tohoto zákona v praxi jest důkazem mohutný poválečný vzrůst počtů advokátů, kdy v roce 1947 bylo do seznamů advokátů na území Československa zapsáno již 2103 advokátů.

Palmární vztahy mezi advokáty upravené tarifem z roku 1923 byly korigovány vyhláškami Nejvyššího cenového úřadu v letech 1945 a 1947. Druhá vyhláška publikovaná pod číslem 337 snížila odměny advokátů o 15%.

Dalšími významnými předpisy týkající se advokacie pouze nepřímo byly známe dekrety prezidenta Beneše. Dne 1. února 1945 podepsal prezident Beneš dekret číslo 6 o

potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, na jehož základě bylo odsouzeno k smrti více než sedm stovek osob. Mezi odsouzenými byl i bývalý brněnský německý advokát a po 15. březnu 1939 policejní ředitel v Brně Karel Schwabe. Druhým důležitým dekretem byl dekret č. 33 z roku 1945, který zakázal vykonávat advokacii německým advokátům, kteří měli bydliště v Čechách nebo na Moravě.

Trend obsazování ministerských postů advokáty byl v poválečném období opuštěn. Výjimkou byl pouze advokát JUDr. Adolf Procházka, který působil jako ministr zdravotnictví v obou Fierlingerových vládách a v první vládě Klementa Gottwalda. Dr. Procházka byl jedním z dvanácti ministrů, kteří v únoru roku 1948 podali demisi.

5.2 Činnost advokátních komor

Advokátní komory se po skončení války musely vyrovnat s personálními ztrátami. Někteří advokáti se nedožili osvobození nebo zahynuli či byli popraveni v německých koncentračních táborech a v protektorátních věznicích. Další ztráty způsobil odsun nebo vyloučení advokátů německé národnosti na základě Košického vládního programu. Nově vytvořené národní výbory komor měly za úkol očistit advokacii. Hlavním představitelem pražského národního výboru byl JUDr. František Čeřovský. Na základě návrhu tohoto výboru komora pozastavila činnost advokáta a univerzitního profesora JUDr. R. Dominika z důvodu kolaborace s okupanty. Za tento čin byl poté odsouzen k trestu odnětí svobody v délce dvou let.

Ve snaze doplnit advokátský stav se již v polovině června konala valná hromada advokátní komory v Praze, kde bylo rozhodnuto o obnovení účinnosti dřívějších zápisů pro advokáty, kteří byli za války vyškrtnuti z rasových, politických či jiných nezákonných důvodů. Prezidentem pražské advokátní komory byl JUDr. Antonín Klouda. Do čela Moravské advokátní komory byl v září roku 1945 zvolen JUDr. Josef Slezák. Slezská advokátní komora již nebyla po válce obnovena a její obvod byl začleněn do obvodu brněnské advokátní komory.

6 Období totality let 1948 – 1989

Únorovým převratem z roku 1948 počala mohutná přestavba celého právního řádu, který musel být přizpůsoben novému režimu. Hlavním cílem přestavby advokacie bylo odstranění jejího soukromoprávního charakteru, podříditi advokacii státní moci a komunistické straně a zároveň sjednocení právní úpravy na celém území republiky. Ačkoliv toto období znamenalo pro advokacii v první řadě hluboký úpadek, považuji za vhodné alespoň stručně nastínit tehdejší právní úpravu, která nám může posloužit jako odstrašující příklad pro dnešní zákonodárce.

6.1 Zákon o advokacii z roku 1948

Prvním předpisem upravujícím advokacii, který byl vydán krátce po únorovém převratu, byl zákon č. 322/1948 Sb. Tento zákon zrušil všechny dosavadní hlavní předpisy týkající se advokacie jako advokátský řád se všemi jeho novelami a disciplinární statut. Nová úprava se stala nástrojem budovaného režimu k persekuci nepohodlných advokátů. Advokacie se dostala pod přísný dohled vládní garnitury a ztratila punc svobodného povolání.

V první řadě byly zrušeny advokátní komory. Veškerá jejich práva a závazky přešly dnem účinnosti tohoto zákona na Krajská sdružení advokátů, které byly zřízeny pro obvody krajů. Ruku v ruce se zrušením adv. komor byly likvidovány soukromé advokátní kanceláře. Vůdčím orgánem advokacie s celostátní působností se stalo Ústřední sdružení advokátů se sídlem v Praze. Politicky méně chápaví advokáti byli z advokacie vyřazeni, ostatní se stali obligatorními členy Krajských sdružení. Další stovky advokátů se s novým režimem nechtěli smířit a emigrovali nebo se do Krajských sdružení advokátů dobrovolně nepřihlásili. Důsledkem toho byl značný úbytek advokátů. V roce 1951 bylo převzato do Krajských sdružení advokátů pouze 570 osob, což představovalo zhruba čtvrtinu počtu proti stavu v roce 1947.

Advokátní tarif z roku 1923 byl roce 1950 zrušen a nahrazen nařízením ministerstva č. 194/1950 Sb. o sazbách za advokátní a notářské výkony. Odměny přijaté za právní služby musel nově každý advokát odvádět krajskému sdružení, které z nich pak periodicky rozdělovalo advokátům odměny podle rozsahu poskytované právní pomoci. Smluvní odměna byla zakázána.

Advokátním koncipientem se mohl stát jen „československý státní občan státně spolehlivý a oddaný lidově demokratickému zřízení, který prokázal odbornou

způsobilost“ (§ 23 cit. zák.). Praxe byla předepsána jako dvouletá. Po jejím absolvování koncipient skládal odbornou justiční zkoušku, jejíž průběh byl nově upraven zákonem č. 323/1948 Sb.

Veškerý dozor nad výkonem advokacie příslušel ministerstvu spravedlnosti, které mělo pravomoc zrušit, změnit nebo zastavit výkon usnesení a opatření krajského sdružení. Orgány Krajských sdružení mohl ministr spravedlnosti rozpustit, odvolat nebo zastavit jejich činnost, byly-li v rozporu s právními předpisy nebo veřejným zájmem, nebo-li jinými slovy řečeno: „pokud shledal rozpor se zájmem lidově demokratického zřízení“.

Politické procesy v 50. letech postihly i několik známých advokátů. Pražský advokát Jiří Křížek byl jedním z odsouzených v procesu s Miladou Horákovou. Ve vykonstruovaném procesu byl soudem poslán na 22 let těžkého žaláře. Ve věznicích strávil 12 let, propuštěn byl až v roce 1963 na základě milosti. K mnohaletým trestům odnětí svobody byli odsouzeni také brněnští advokáti Ludmila Kindlová a Václav Řehořka.

6.2 Zákon č. 114/1951 Sb.

Ve snaze stále více přizpůsobovat advokacii zájmu na upevňování socialistické zákonnosti a doplňovat advokacii o osoby, u nichž byla záruka socialistické spolehlivosti, byl v roce 1951 vydán nový advokátní řád, který nahradil předchozí zákon č. 322/1948 Sb. Na jeho základě byla Krajská sdružení advokátů a nahrazena tzv. advokátními poradnami, které získaly statut socialistických právnických osob. Nejvyšším orgánem advokacie, vykonávajícím dohled nad její činností na celém území státu, se stalo Ústředí advokátních poraden se sídlem v Praze. Předsedou Ústředí byl v letech 1952 – 1958 advokát Jiří Vízek, který neblaze proslul pasivní obhajobou Závaše Kalandry a Františky Zeminové či opata břevnovského kláštera Jana Opaska nespravedlivě odsouzeného v roce 1950 za zločin velezrady na doživotí. Vízkovým nástupcem se stal československý advokát Otomar Boček vykonávající tuto funkci do roku 1963.

Zákonem o advokacii byly nově stanoveny podmínky přístupu k povolání pro advokáty a kandidáty advokacie. Těmi bylo československé státní občanství, bezúhonnost, oddanost lidově demokratickému zřízení, právnické vzdělání, alespoň dvouletá praxe, složení odborné zkoušky a aktivní členství v advokátní poradně. Avšak podmínky vzdělání, praxe, odborné zkoušky mohl ministr spravedlnosti zcela nebo zčásti prominout! Toto z dnešního pohledu zarážející ustanovení otevřelo cestu ke kariéře

nejen tzv. „ádekářům“ (ADK), což byla lidová zkratka pro absolventa dělnických kurzů bez maturity a se zkráceným právnickým vzděláním, ale i režimu oddaným osobám bez jakýchkoliv odborných předpokladů.

Disciplinární dohled nad advokáty vykonávalo Ústředí advokátních poraden. Méně závažná porušení povinností advokáta prováděly advokátní poradny. Vrchní dohled náležel stejně jako v první republice ministerstvu spravedlnosti.

6.3 Zákon o advokacii z roku 1975

Celkové uvolnění v 60. letech se promítlo i do úpravy advokacie. Postupně se začaly prosazovat tendence směřující k alespoň částečné decentralizaci, což se projevilo především snahou delegovat některé úkony, soustředěné dosud v Ústředí advokátních poraden, na nižší organizační články. Rovněž se začaly prosazovat demokratičtější formy řízení. Zavedením principu volitelnosti se tak rozšířila účast advokátů na ustavování autonomních orgánů advokacie. Jako reakce na tyto pozitivní změny se do advokacie se začali postupně vracet i advokáti perzekuovaní v 50. letech.

Vrcholem budování socialistické advokacie se stal zákon č. 57/1963 Sb. Po vzniku československé federace v roce 1968 však bylo nutné provést další změny, jejichž výsledkem bylo vydání zákona č. 118/1975 Sb. Tento zákon převzal organizační strukturu orgánů advokacie v podobě dané zákonem z roku 1963, hlouběji ji propracoval a přizpůsobil ji federálnímu uspořádání tehdejší československé socialistické republiky. Zákon o advokacii z roku 1975 představoval nejpodrobnější a nejdemokratičtější úpravu advokacie po únoru 1948 a platil až do roku 1989, kdy byl zrušen zákonem č. 128/1990 Sb.

Podle tohoto zákona na rozdíl od soudů a státních notářství nepříslušela advokacii žádná rozhodovací pravomoc. Advokacie byla podle občanského zákoníku řazena mezi tzv. socialistické organizace, které mají za úkol poskytovat právní pomoc občanům a organizacím. Nejnižší organizační složkou zůstaly advokátní poradny, které však na rozdíl od období před rokem 1963 působily jen jako pracovní kolektivy bez právní subjektivity. Advokátní poradny byly postupně zřizovány v jednotlivých okresech, na území hlavního města Prahy a hlavního města Bratislavy v obvodech. Zákon nově umožňoval vznik specialisovaných advokátních poraden. V Praze tak byly zřízeny dvě advokátní poradny, které zajišťovaly mezinárodní agendu. V čele advokátních poraden stáli vedoucí, jimiž byli vždy advokáti. Jejich úkolem bylo organizovat a řídit činnost advokátů, advokátních koncipientů a ostatních pracovníků advokátní poradny.

Pro každý kraj bylo zřízeno Krajské sdružení advokátů, pro Prahu pak Městské sdružení advokátů. Jejich členy mohli být pouze advokáti. Krajské sdružení tvořilo dva orgány, a to členskou schůzi a výbor krajského sdružení. Nejvyšším orgánem byla členská schůze. Jejím úkolem bylo projednávání a schvalování zásadních otázek řízení advokacie. Výbor krajského sdružení jako výkonný orgán svolával členskou schůzi a zajišťoval provádění na ní přijatých usnesení a opatření. Výbor byl pětičlenný, v případě městského sdružení sedmičlenný.

V čele advokacie stálo Ústředí české advokacie, které řídilo její činnost a provádělo kontrolu. Jejími orgány byly celostátní konference delegátů volených na členských schůzích advokátů, výbor Ústředí československé advokacie o 9 členech, slovenský výbor o 5 členech, revizní komise a kárná komise. Dlouholetým předsedou Ústředí byl Zdeněk Hrazdíra, od roku 1983 pak Drahomír Korček. Hlavním demokratickým prvkem, který přinesl tento zákon, bylo zavedení volebního principu do orgánů advokacie. Aktivní i pasivní volební právo bylo přiznáno všem advokátům.

Vrchní dohled nad činností a hospodařením advokacie náležel opět ministru spravedlnosti, který však již nemohl zasahovat do personálních věcí. Ministr v zákonem stanovených případech uděloval předchozí souhlas s usnesením orgánů advokacie nebo také mohl navrhnout orgánům vydání usnesení či opatření. Orgány musely o takovém návrhu rozhodnout nejpozději do tří měsíců.

Advokacii podle tohoto zákona mohl vykonávat pouze československý státní občan, občansky bezúhonný, plně způsobilý k právním úkonům, oddaný socialistickému zřízení, který získal úplné vysokoškolské právnické vzdělání, vykonal alespoň tříletou právní praxi, z toho nejméně dva roky u advokáta, složil úspěšně advokátní zkoušku a do rukou předsedy sdružení složil slib. Na rozdíl od předchozí úpravy z 50.let však nemohl ministr spravedlnosti prominout ani jednu z těchto podmínek. Výjimečně mohlo Ústředí prominout zcela nebo zčásti právní praxi.

Princip numerus clausus, který zavedl již zákon o advokacii z roku 1963 zůstal zachován. Výbor Ústředí československé advokacie tak nadále pevně stanovoval počty advokátů a ostatních pracovníků v jednotlivých krajích.

Porušení disciplíny řešila v první instanci kárná komise Ústředí v tříčlenném senátu. Návrh na zahájení kárného řízení mohl podat předseda výboru sdružení, předseda revizní komise nebo ministr spravedlnosti v subjektivní tříměsíční a objektivní jednoleté preklusivní lhůtě. Jako kárné opatření bylo možno uložit důtku, veřejnou důtku nebo snížit základní odměnu až o 10 % na dobu maximálně tří let. Opravným prostředkem

proti rozhodnutí kárného senátu bylo odvolání, o kterém rozhodoval v druhém stupni výbor Ústředí.

Palmární vztahy mezi advokáty upravoval advokátní tarif vydaný pod vyhláškou č. 50/1965 Sb., který platil až do svého zrušení dne 30. června 1990. Obdobně jako předchozí tarif vylučoval tento jakoukoliv smluvní volnost, sazby vycházely z ocenění úkonů právní pomoci.

7 Počátek moderní éry advokacie v letech 1990 – 1996

Pádem komunistického režimu začala nová etapa vývoje advokacie v českých zemích, která v současnosti stále trvá. Politické změny uskutečněné v roce 1989 nutně znamenaly konec pro dosavadní právní úpravu a zároveň začátek hledání moderní cesty advokacie. Tyto snahy vyvrcholily v roce 1990 zcela novou právní úpravou advokacie, ale zejména jejím novým postavením, přičemž v základních rysech navázalo na právní úpravu z první republiky. Pro tuto etapu je charakteristická existence dvou nezávislých právnických profesí, které působily vedle sebe na základě dvou zákonů, a to zákona č. 128/1990 Sb., který upravoval postavení advokátů, a zákona č. 209/1990 Sb. upravující status komerčních právníků. Konstituování komerčních právníků jako zvláštní profese mělo umožnit plynulé začlenění dosavadních tzv. podnikových právníků do sféry podnikání v oblasti právních služeb.

7.1 Zákon ČNR č. 128/1990 Sb. a zákon č. 209/1990 Sb.

Tyto dva zákony byly vydány v roce 1990 v krátkém časovém sledu po sobě. Zákon o advokacii vymezil ve svém § 1 advokacii jako poskytování právní pomoci provozované jako nezávislé povolání zpravidla za úplatu. Veškerá práva a závazky Ústředí české advokacie, Krajských sdružení a Městského sdružení v Praze přešly na nově zřízenou Komoru advokátů se sídlem v Praze. Komora se stala samosprávnou stavovskou organizací se statutem právnícké osoby sdružující všechny advokáty zapsané v seznamu advokátů. Jejím orgánem byly celostátní konference advokátů jako nejvyšší orgán, představenstvo jako výkonný orgán, revizní komise jako dohlížitel nad plněním usnesení konference a činnosti představenstva a kárná komise jako orgán konající dohled nad dodržováním povinností jednotlivých advokátů. Předsedou České advokátní komory byl po celé toto období JUDr. Karel Čermák.

Předpoklady pro výkon advokacie zůstaly, kromě vyškrtnutí podmínky oddanosti socialistickému zřízení, prodloužení potřebné praxe ze tří na pět let a změněného textu slibu, stejné. Nově byl každý advokát povinen před zahájením výkonu advokacie uzavřít smlouvu o pojištění odpovědnosti za škodu, která by mohla vzniknout v souvislosti s výkonem advokacie.

Zákon č. 209/1990 Sb. o komerčních právnících a právní pomoci jimi poskytované byl vydán necelý měsíc po zákonu o advokacii. Na jeho základě vznikla další nezávislá Komora komerčních právníků s vlastními vnitřními předpisy. Rozdílnost obou úprav

spočívala především v odlišném vymezení rozsahu oprávnění k poskytování právní pomoci a v rozdílném stanovení některých předpokladů pro výkon povolání. Pro obě právnické profese však platil stejný advokátní tarif stanovený vyhláškou č. 270/1990 Sb. o odměnách advokátů a komerčních právníků za poskytování právní pomoci. Komerční právník mohl poskytovat právní pomoc pouze fyzickým a právnickým osobám ve věcech souvisejících s jejich podnikatelskou činností. Předpoklady pro výkon povolání advokátů i komerčních právníků byly prakticky stejné, lišily se jen v pojmech a ve formulaci textu slibu. Praxi musel kandidát vykonat buď v délce pěti let jako právní praxi nebo v délce tří let jako právní čekatel u komerčního právníka. Odlišnost obou profesí se odrazila především v obsahu profesních zkoušek. Zatímco advokátní zkouška měla tradiční podobu zkoušky ze všech hlavních oborů, odborná zkouška komerčního právníka byla rozsahem omezena způsobem odpovídajícím rozsahu jejich oprávnění, přičemž největší rozdílnost byla v oboru trestního práva. Do seznamu Komory komerčních právníků mohl být zapsán bez zkoušky i ten, kdo alespoň po dobu pěti let vykonával vědeckou nebo vysokoškolskou pedagogickou činnost v oboru právo a také profesori a docenti z oboru práva na vysokých školách v ČR.

Tento dualismus právních úprav trval pouze dočasně. V roce 1996 byl vydán nový zákon o advokacii, jenž sloučil advokátní komoru a komoru komerčních právníků v jeden advokátský stav. Zákon č. 85/1996 Sb. představuje vrchol moderního vývoje advokacie na našem území, jehož přijetím se úprava advokacie stala opět srovnatelnou s úpravou ve vyspělých evropských zemích. Tento zákon s drobnými novelizacemi platí dodnes.

Závěr

Ve své práci jsem nejdříve stručně popsal jak a kde vůbec advokacie jako zvláštní povolání vzniklo. První střípky informací o činnosti osob poskytujících právní pomoc můžeme nalézt již ve starověkém Římě. Zpočátku musely tuto pomoc poskytovat bezplatně, později jim zákony umožnily brát odměny do určité výše. S přibývajícím počtem těchto osob se postupně začal utvářet zvláštní stav podrobený úřední kontrole. Pro dějiny advokacie na našem území je důležitý fakt, že se poznatky o advokátském povolání dostaly po pádu starověkého Říma do rukou sílící církve a skrze ní pak částečně pronikaly do českých zemí.

Vývoj advokacie do roku 1848 jsem ve své práci popsal velice stručně, poněvadž se z tohoto období dochovalo jen velmi málo pramenů. Hlavní pozornost jsem věnoval období následujících sto let, ve kterém došlo k mohutnému rozvoji advokátského povolání. Poté jsem jen zhruba nastínil příčiny úpadku advokacie na našem území pod vládou komunistické strany a její pozvolný vzestup po roce 1989.

O činnosti osob poskytujících právní pomoc v českých zemích do počátku 14. století se ví jen velmi málo. První zmínku o advokátech můžeme nalézt až v Listině Konráda III. z roku 1144, který však pod pojmem „advocatus“ rozuměl nejen osoby poskytující právní pomoc, ale i úředníky se soudní nebo správní pravomocí. Na konci 13. století bylo již advokátské povolání pokládáno za běžný jev, o čemž nám svědčí česky psaná právní kniha Práva zemská česká nejvyššího zemského sudího Ondřeje z Dubé. V tomto období nám však ještě stále chybí jakékoliv právní zakotvení podmínek pro přístup k tomuto povolání.

Od založení Karlovy Univerzity začalo být na našem území vyučováno římské a kanonické právo, což mělo za následek nárůst sepsání práva. Vrcholem středověké legislativy bylo vydání Vladislavského zřízení zemského, které poprvé oficiálně kodifikovalo zemské právo. V tomto období byly poprvé souvisle stanoveny podmínky pro výkon advokátského povolání. Stalo se tak v roce 1579, kdy byl vydán zákoník Pavla Kristiana Koldína „Práva městská království českého a markrabství moravského“. Toto dílo završilo vývoj městského práva v Českých zemích. Byl rozlišováno mezi tzv. poručníkem pře, který byl zástupcem a plnomocníkem strany, a pánem z lavic, který jakožto člen soudcovského sboru pouze poskytoval stranám informace o jejich procesních právech. Některé prameny se zmiňují i o tzv. řečnících, kteří doprovázeli

stranu k soudu a tam jí radili, avšak na rozdíl od poručníků pře nevystupovali jako zástupci strany.

V době pobělohorské byly unifikovány právní řády ve všech habsburských zemích. Zpřísnily se podmínky pro přístup k advokátskému povolání a zavedením principu numerus clausus byl omezen počet advokátů.

Období osvěcenského absolutismu Marie Terezie a Josefa II. přinesl reformy do všech právních odvětví. Největší změnu v oblasti advokacie znamenalo vydání Josefínského soudního řádu, který zrušil princip numerus clausus.

Období od revolučního roku 1848 do rozpadu Rakouska - Uherska jsem ve své práci věnoval velkou pozornost, poněvadž zde byly položeny základy moderní advokacie, ze kterých vlastně čerpáme dodnes. V roce 1849 byly na základě provizorního advokátního řádu zavedeny advokátní komory. Díky celkovému uvolnění politické situace se mnozí čeští advokáti začali aktivně zapojovat do politického a kulturního života. Ve své práci jsem se zmínil o nejvýznamnějších osobnostech - advokátech, které sehráli jednu z klíčových rolí při revolučních událostech roku 1848. Podrobněji jsem pojednal o advokátském řádu z roku 1868, disciplinárním statutu a advokátním tarifu, které i přes některé své nedostatky představovaly předpisy velmi vysoké úrovně, a které s dílčími novelizacemi platili na našem území téměř osmdesát let.

Ačkoliv právní úprava advokacie po vzniku samostatného Československa nedoznala výraznějších změn, dosáhla v tomto období největší popularity a rozkvětu. Zmínil jsem se o advokátech, kteří dosáhli v první republice na ministerské posty. Stručně jsem ve své práci rozebral prvorepublikové novely advokátského řádu a advokátního tarifu. Pojednal jsem také o orgánech advokátních komor, zejména pak o činnosti disciplinárních komisí.

Po počátku 2. světové války se naše advokacie dostala pod vliv německých okupantů. Proto jsem se snažil především stručně představit právní předpisy týkající se advokacie vydané v době Protektorátu, které omezovaly možnost vykonávat advokátské povolání, a popsat činnost českých advokátních komor za války. Omezení se týkala zejména židů, ale zasáhla v nemalé míře i obyčejné české advokáty. Důležitým počinem bylo založení exilového Spolku československých advokátů v Londýně v roce 1942.

V krátké poválečné etapě se advokacie snažila očistit své řady od kolaborantů, rehabilitovat a reaktivovat válečnými opatřeními postižené advokáty a kandidáty advokacie a navázat na prvorepublikovou právní úpravu. Tyto snahy však byly záhy únorovým převratem v roce 1948 přerušeny.

V předposlední kapitole jsem chtěl především poukázat na příčiny úpadku advokacie v komunistickém totalitním Československu. Advokacie postupně ztratila jakoukoliv nezávislost, politicky nepohodlní advokáti buď emigrovali nebo byli z advokacie vyloučeni a na jejich místa byli dosazeni režimu oddaní advokáti či dokonce osoby bez jakéhokoliv právnického vzdělání.

Svojí práci končím popisem změn v advokacii v polistopadovém období, kdy došlo ke „znovuzrození“ svobodného povolání advokátského. Komunistické předpisy týkající se advokacie byly zrušeny a místo nich byly vydána nová právní úprava, která svými myšlenkami chtěla navázat na slavnou prvorepublikovou etapu. Charakteristickým rysem byla existence dvou skupin osob poskytujících právní pomoc, a to tzv. podnikových právníků a běžných advokátů.

V současnosti výrazně roste počet uchazečů o advokátské povolání, a tím pádem se zvyšuje i konkurence. Otázkou je, zda dnešní a budoucí generace advokátů dokáže vrátit zašlou slávu tohoto povolání.

Literatura

MALÝ, K.: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3.vydání. Praha: Linde, 1995. 673 stran. ISBN 80-72014-33-1

SCHELLOVÁ, I. *Organizace notářství, soudnictví a advokacie*. Praha: Linde, 1997. 437 stran. ISBN 80-72010-51-4.

SCHELLOVÁ, I., STAVINOHOVÁ, J. *Organizace soudnictví, notářství a advokacie II. Dokumenty*. Brno: Doplněk, 1993. 282 stran. ISBN 80-85765-51-6

BALÍK, S. *Advokacie včera a dnes*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2000. 256 stran. ISBN 80-90262-77-5

BALÍK, S. *Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie*. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 1998. 105 stran. ISBN 80-70823-98-4.

BALÍK, S.: *Podíl advokátů v Čechách na výkonu práva chudých v letech 1869 – 1914*. Bulletin advokacie, 1997, č. 10, str. 53 – 65.

BALÍK, S.: *Prvorepublikoví ministři – advokáti*. Bulletin advokacie, 1994, č. 4, str. 60 – 64.

BALÍK, S. *Česká advokacie ve světle právních předpisů z let 1868 – 1914 a jejich dobového výkladu*. Právněhistorická studie, 1993, č. 33, str. 97 – 113.

BALÍK, S. *Právní předpisy o advokacii v Čechách v letech 1918 – 1938 a jejich dobová interpretace*. Právněhistorická studie, 1997, č. 34, str. 199 – 209.

BALÍK, S., KELLER, R. *Česká advokacie v dobách zkoušky*. Bulletin advokacie, 1995, zvláštní číslo.

BALÍK, S. *Publicita a reklama o službách advokáta a její formy*. Bulletin advokacie, 2000, č. 4, str. 39 – 46.

BALÍK, S. *K podílu advokátů na prohlubování úrovně právního vědomí v Čechách v letech 1848 – 1914*. Bulletin advokacie, 1994, č. 2, str. 63 – 65.

KRÁL, V. *Ženy v advokacii*. Bulletin advokacie, 2003, č. 1, str. 87 – 88.

BALÍK, S., FIEDLEROVÁ, M. *K rozmístění advokátních kanceláří v Čechách v roce 1925*. Bulletin advokacie, 1994, č. 2, str. 63 – 65.

BALÍK, S., KELLER, R. *Tradice advokacie v českých zemích*. Bulletin advokacie, 1995, zvláštní číslo, str. 29 – 130.

